

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ תחת רשיון [Creative Commons-CC-2.5](#)
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון [GNU Free Doc. License](#)

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל' פנחס ראובן שליט"א

ויקרא - רש"י

• [פרשת ויקרא](#) • [פרשת צו](#) • [פרשת שמיני](#) • [פרשת תזריע](#) • [פרשת מצורע](#) • [פרשת אחרי מות](#) • [פרשת קדושים](#) • [פרשת אמור](#) • [פרשת בהר](#) • [פרשת בחקתי](#)

פרשת ויקרא

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#) [פרק-ה](#)

פרשת צו

[פרק-ו](#) [פרק-ז](#) [פרק-ח](#)

פרשת שמיני

[פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#)

פרשת תזריע

[פרק-יב](#) [פרק-יג](#)

פרשת מצורע

[פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

פרשת אחרי מות

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

פרשת קדושים

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#)

פרשת אמור

פרק-כא פרק-כב פרק-כג פרק-כד

פרשת בהר

פרק-כה פרק-כו

פרשת בחקתי

פרק-כז

ויקרא

פרשת

ויקרא פרק-א

[א] ויקרא אל משה. לכל דברות ולכל **(א)** אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה, **(ב)** לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר, וקרא זה אל זה, אבל לנביאי האומות עכו"ם נגלה אליהן בלשון עראי **(ג)** וטומאה, שנאמר ויקר אלהים אל בלעם: **ויקרא אל משה.** הקול הולך ומגיע לאזניו, **(ד)** וכל ישראל לא שומעין. יכול אף להפסקות **(ה)** היתה קריאה, תלמוד לומר וידבר, **(ו)** לדבור היתה קריאה ולא להפסקות, ומה היו הפסקות משמשות, **(ז)** ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין, קל וחומר להדיוט הלומד **(ח)** מן ההדיוט: **אליו.** למעט את אהרן, **(ט)** רבי יהודה אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולא אהרן, **(י)** וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטיין, ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן, ואלו הן י"ג מיעוטיין לדבר אתו, מדבר אליו, וידבר אליו, ונועדתי לך, כולן בתורת כהנים, יכול שמעו את קול הקריאה, תלמוד לומר קול לו, קול אליו, **(יא)** משה שומע וכל ישראל לא שמעו: **מאהל מועד.** מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל, **(יב)** יכול מפני שהקול נמוך, תלמוד לומר את הקול, מהו הקול, הוא הקול המפורש בתהלים קול ה' בכח קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים, אם כן למה נאמר מאהל מועד, מלמד שהיה הקול

נפסק, כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה, יכול מפני שהקול נמוך, תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו, אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה, שכיון שמגיע שם היה נפסק: **מאהל מועד לאמר**. יכול מכל הבית, תלמוד לומר מעל הכפורת, יכול מעל הכפורת כולה, תלמוד לומר מבין שני הכרובים: **לאמר**. צא ואמור להם דברי כבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי, שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר (מ) כמנודים מן המרגלים ואילך, לא נתייחד הדבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות, וידבר ה' אלי לאמר, אלי היה הדבור. דבר אחר, צא ואמור להן דברי, והשיבני אם יקבלום, (נ) כמו שנאמר וישב משה את דברי העם וגו': **[ב] אדם כי יקריב מכס**. כשיקריב, בקרבנות נדבה (ס) דבר הענין: **אדם**. למה נאמר, (ע) מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו (פ) מן הגזל: **הבהמה**. יכול אף חיה (צ) בכלל, תלמוד לומר (ק) בקר וצאן: **מן הבהמה**. ולא כולה, להוציא את הרובע (י) ואת הנרבע: **מן הבקר**. להוציא את (ש) הנעבד: **מן הצאן**. להוציא את (ת) המוקצה: **ומן הצאן**. להוציא את הנוגח שהמית, (א) כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר, שאין תלמוד לומר, להוציא את (ב) הטריפה: **תקריבו**. מלמד ששנים מתנדבים (ג) עולה בשותפות: **קרבתכם**. מלמד שהיא באה נדבת צבור, היא עולת קיץ המזבח (ד) הבאה מן המותרות: **[ג] זכר**. ולא נקבה, כשהוא אומר זכר למטה, (ה) שאין תלמוד לומר, זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס: **תמים**. (ו) בלא מום: **אל פתח אהל מועד**. מטפל בהבאתו עד העזרה. (ז) מהו אומר יקריב יקריב, (ח) אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד, לשם מי שהוא, וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות, והרי הן כולן עולות, ותקרב כל אחת לשם מי שהוא, יכול אפילו נתערבה בפסולין (ט) או בשאינו מינו, (י) תלמוד לומר יקריבונו: **יקריב אותו**. מלמד שכופין אותו, (כ) יכול בעל כרחו (כ) תלמוד לומר לרצונו, הא כיצד, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: **לפני ה' וסמך**. אין סמיכה (מ) בבמה: **[ד] על ראש העולה**. להביא עולת חובה לסמיכה, (נ) ולהביא עולת הצאן: **העולה**. פרט לעולת העוף: **ונרצה לו**. על מה הוא מרצה לו, אם תאמר על כריתות ומיתות ב"ד, או מיתה בידי שמים, או מלקות, הרי עונשן אמור, הא אינו מרצה אלא על עשה, ועל לאו (ס) שנתק לעשה: **[ה] ושחט והקריבו הכהנים**. מקבלה ואילך מצות כהונה, למד על השחיטה (ע) שכשרה בזר: **לפני ה'**. (פ) בעזרה: **והקריבו**. זו קבלה שהיא הראשונה, ומשמעה לשון הולכה, (צ) למדנו שתיהן (ס"א ששתייהן) בבני אהרן: **בני אהרן**. יכול חללים, (ק) תלמוד לומר הכהנים: **את הדם וזרקו את הדם**. מה תלמוד לומר דם דם ב' פעמים, להביא את שנתערב במינו (י) או בשאינו מינו, יכול אף בפסולים, או בחטאות (ש) הפנימיות, או בחטאות החצוניות, (ת) שאלו למעלה (א) והיא למטה, תלמוד לומר במקום אחר (ב) את דמו: **וזרקו**. עומד למטה, (ג) וזרק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות, לכך נאמר סביב, שיהא הדם ניתן בד' רוחות המזבח, או יכול יקיפנו כחוט, תלמוד לומר וזרקו, ואי אפשר להקיף בזריקה, אי וזרקו יכול בזריקה אחת, תלמוד לומר סביב, הא כיצד, נותן שתי מתנות (ד) שהן ד': **אשר פתח אהל מועד**. ולא בזמן שהוא (ה) מפורק: **[ו] והפשיט את העולה**. מה תלמוד לומר העולה, לרבות (ו) את כל העולות להפשט ונתוח: **אותה לנתחיה**. ולא נתחיה (ז) לנתחים: **[ז] ונתנו אש**. אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה (ח) להביא מן ההדיוט: **בני אהרן הכהן**. כשהוא בכיהונו, (ט) הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט, עבודתו פסולה: **[ח] בני אהרן הכהנים**. כשהם בכיהונם, הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים, עבודתו פסולה: **את הנתחים את הראש**. לפי שאין הראש בכלל הפשט, שכבר הותז בשחיטה, (י) לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: **ואת הפדר**. למה נאמר, (כ) ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את

בית השחיטה, וזהו דרך כבוד של מעלה: **אשר על המזבח**. שלא יהיו הגזירין (ז) יוצאין חוץ למערכה: **[ט] עולה**. לשם עולה (מ) יקטירנו: **אשה**. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש, (נ) וכל אשה לשון אש, פושיי"ר בלע"ז: **ניחות**. נחת רוח (ס) לפני, שאמרתי ונעשה רצוני: **[י] ואם מן הצאן**. וי"ו מוסיף על ענין ראשון, (ע) ולמה הפסיק, (פ) ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: **מן הצאן מן הכשבים או מן העזים**. הרי אלו ג' מיעוטיין, פרט לזקן לחולה (צ) ולמזוהם: **[יא] על ירך המזבח**. על צד (ק) המזבח: **צפונה לפני ה'**. ואין צפון בבמה: **[יד] מן העוף**. (ר) ולא כל העוף. לפי שנאמר תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים, תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות, יכול אף מחוסר אבר, תלמוד לומר מן העוף: **תורים**. גדולים (ש) ולא קטנים: **בני יונה**. קטנים ולא גדולים: **מן התורים או מן בני היונה**. פרט לתחלת הציהוב, (ת) שבזה ושבזה שהוא פסול, שהוא גדול אצל בני יונה וקטן אצל תורים: **[טו] והקריבו**. אפילו פרידה אחת (א) יביא: **הכהן ומלק**. אין מליקה בכלי, אלא בעצמו (ב) של כהן, קוצץ בצפרנו ממול העורף (ג) וחותר מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן: **ונמצה דמו**. לשון מיץ אפים, כי אפס המץ, כובש בית השחיטה על קיר המזבח, והדם מתמצה ויורד: **ומלק והקטיר ונמצה**. אפשר לומר כן, (ד) מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה, אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו וכו', אף מליקה כן. (ה) ופשוטו של מקרא מסורס הוא (ו) ומלק והקטיר, וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר: **[טז] מוראתו**. מקום (ז) הרעי, וזה הזפק: **בנוצתה**. עם בני מעיה, ונוצה לשון דבר המאוס, כמו כי נצו גם נעו, וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה, וזה מדרשו של אבא יוסי בן חנן, שאמר, נוטל את הקורקבן עמה. ורבותינו ז"ל אמרו, קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור. בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה, נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים, והקטיר, בעוף שנזון מן הגזל, נאמר, והשליך את המעים שאכלו מן הגזל: **אצל המזבח קדמה**. במזרחו של (ח) כבש: **אל מקום הדשן**. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בוקר, ודישון מזבח הפנימי, והמנורה, וכולם נבלעים (ט) שם במקומן: **[יז] ושסע**. אין שיסוע אלא ביד, וכן הוא אומר בשמשון וישסעהו כשסע הגדי: **בכנפיו**. עם כנפיו, אינו צריך למרוט כנפי נוצתו: **בכנפיו**. נוצה ממש. והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו, ולמה אמר הכתוב והקטיר, כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: **לא יבדיל**. אינו מפרקו לגמרי לבי' חתיכות, אלא קורעו מגבו. נאמר בעוף ריח ניחות, ונאמר בבהמה ריח ניחות, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין את לבו לשמים:

ויקרא פרק-ב

[א] ונפש כי תקריב. לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו: **סלת יהיה קרבנו**. האומר (ב) הרי עלי מנחה סתם, מביא מנחת סלת, שהיא הראשונה שבמנחות (ג) ונקמצת כשהיא סלת, כמו שמפורש בענין. לפי שנאמרו כאן ה' מיני מנחות, וכולן באות אפויית קודם קמיצה חוץ מזו, לכך קרויה מנחת סלת: **סלת**. אין סלת אלא מן החטין, שנאמר סלת חטים, ואין מנחה פחותה מעשרון,

שנאמר ועשרון סלת למנחה, עשרון לכל מנחה: **ויצק עליה שמן**. על כולה: **ונתן עליה לבונה**. על מקצתה, מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד, ומה ראית לומר כן, שאין ריבוי אחר ריבוי בתורה אלא (א) למעט. ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה, ונקמץ עמה, כמו שנאמר מסלתה ומשמנה, (ב) ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה, שנאמר על כל לבונתה, שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה, ומקטירה: **ויצק ונתן והביאה**. מלמד שיציקה ובלילה (ג) כשרים בזר: **[ב] הכהנים וקמץ**. מקמיצה ואילך מצות כהונה: **וקמץ משם**. ממקום שרגלי הזר עומדות, ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה, אף ב"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: **מלא קמצו**. יכול מברץ, מבצבץ (ד) ויוצא לכל צד, תלמוד לומר במקום אחר והרים ממנו בקמצו, לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ, אי בקמצו יכול חסר, תלמוד לומר מלא, הא כיצד, חופה ג' אצבעותיו על פס ידו, (ה) וזהו קומץ במשמע, (ו) לשון העברית: **על כל לבונתה**. לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא: **לבונתה והקטיר**. אף הלבונה (ז) בהקטרה: **מלא קמצו מסלתה ומשמנה**. הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט (ח) לבונה פסולה: **אזכרתה**. הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה, שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: **[ג] לאהרן ולבניו**. כהן גדול נוטל חלק בראש שלא (ט) במחלוקת, וההדיוט במחלוקת: **קדש קדשים**. היא להם: **מאשי ה'**. אין להם חלק בה אלא לאחר (י) מתנות האישים: **[ד] וכי תקריב וגו'**. שאמר הרי עלי מנחת מאפה תנור, (יא) ולימד הכתוב שיביא או חלות או ריקין, (יב) החלות בלולות, והרקיין משוחין, (יג) ונחלקו רבותינו במשיחתן, יש אומרים מושחן וחוזרן ומושחן עד שיכלה כל השמן שבלוג, שכל המנחות טעונות לוג שמן, ויש אומרים מושחן כמין כף יונית, ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים, מה תלמוד לומר בשמן בשמן שני פעמים, להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים, (יד) ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנאמר בו זך. ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיתה כולן באות עשר חלות, (טו) והאמור בה ריקין בא עשר ריקין: **[ה] ואם מנחה על המחבת**. שאמר הרי עלי מנחת מחבת, וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן, והכלי אינו עמוק אלא צף, ומעשה המנחה שבתוכו קשין, שמתוך שהיא צפה (טז) האור שורף את השמן, וכולן טעונות ג' מתנות, יציקה, ובלילה, (יז) ומתן שמן (יח) בכלי, קודם לעשייתן: **סלת בלולה בשמן**. מלמד שבוללן בעודן סלת: **[ו] פתות אותה פתים**. לרבות כל המנחות (יט) הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: **ויצקת עליה שמן מנחה הוא**. לרבות כל המנחות ליציקה, יכול אף מנחת מאפה תנור כן, (כ) תלמוד לומר עליה, אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיין, תלמוד לומר הוא: **[ז] מרחשת**. כלי הוא שהיה במקדש עמוק, ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו, לפיכך מעשה מנחה העשויין לתוכה רוחשין, כל דבר רך ע"י משקה נראה כרוחש ומנענע: **[ח] אשר יעשה מאלה**. מאחד מן המינים (כא) הללו: **והקריבה בעליה (כב) אל הכהן: והגישה**. הכהן: **אל המזבח**. מגישה לקרן דרומית מערבית (כג) של מזבח: **[ט] את אזכרתה**. הוא (כד) הקומץ: **[י] וכל דבש**. כל מתיקת פרי (כה) קרוי דבש: **[יב] קרבן ראשית תקריבו**. מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש, קרבן ראשית, שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור, שנאמר חמץ תאפינה, ובכורים מן הדבש, כמו בכורי תאנים ותמרים: **[יג] מלח ברית**. שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח, (כז) וניסוך המים בחג: **על כל קרבנדך**. על עולת בהמה ועוף, ואמורי כל הקדשים כולן: **[יד] ואם תקריב**. הרי אם משמש בלשון כי, (כח) שהרי אין זה רשות, שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה, וכן ואם יהיה (כט) היובל וגו': **מנחת בכורים**. במנחת העומר הכתוב מדבר, (ל) שהיא באה אביב

בשעת בישול התבואה, ומן השעורים היא באה, נאמר כאן אביב, ונאמר להלן כי השעורה אביב: **קלוי באש**. שמיבשין אותו על האור באביב של קלאים, שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: **גרש כרמל**. גרוסה בעודה לחה: **גרש**. לשון שבירה וטחינה גורסה בריחים של גרוסות, כמו ויגרס בחצץ, וכן גרסה נפשי: **כרמל**. בעוד הכר מלא, **ק** שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה, ועל כן נקראים המלילות כרמל, וכן כרמל בצקלונו:

ויקרא פרק-ג

א **שלמים**. שמטילים שלום בעולם. דבר אחר שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: **ג** **ואת כל החלב וגו'**. להביא חלב שעל הקבה **ה** דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר, להביא חלב שעל הדקין: **ד** **הכסלים**. פלנקיין בלע"ז שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים, והם מלמטה, וזהו החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז לונבילוי"ש, לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים, ובתחתיתו הבשר חופהו: **היותרת**. היא דופן המסך **ש** שקורין איברי"ש, ובלשון ארמי חצרא דכבדא: **על הכבד**. שיטול מן הכבד עמה מעט, **ת** ובמקום אחר הוא **א** אומר ואת היותרת מן הכבד: **על הכבד על הכליות**. לבד מן הכבד, ולבד מן הכליות **ב** יסירנה לזו: **ה** **על העולה**. מלבד העולה, למדנו שתקדים עולת תמיד **ג** לכל קרבן, על המערכה: **ז** **אם כשב**. לפי שיש באמורי הכשב מה שאין באמורי העז, שהכשב אליתו קריבה, לכך נחלקו לשתי **ד** פרשיות: **ח** **וזרקו**. שתי מתנות שהן ד', ועל ידי הכלי הוא זורק, ואינו נותן באצבע **ה** אלא בחטאת: **ט** **חלבנו**. המובחר שבו, ומהו, זה האליה תמימה: **לעמת העצה**. למעלה מן הכליות היועצות: **יא** **לחם אשה לה'**. לחמו של אש **ו** לשם **ז** גבוה: **לחם**. לשון מאכל, וכן נשחיתה עץ בלחמו, עבד לחם רב, לשחוק עושים לחם: **יז** **חקת עולם**. יפה מפורש בתורת כהנים **ח** כל הפסוק הזה:

ויקרא פרק-ד

ב **מכל מצות ה'**. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו **ט** לאו זכרת ושגגתו חטאת: **מאחת מהנה**. ממוקצת אחת מהן, כגון הכותב בשבת, שם משמעון, **י** נח מנחור, דן מדניאל: **ג** **אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם**. מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת **ב** מעשה, כמו שנאמר לאשמת העם. ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו. ופשוטו לפי אגדה כשהכהן גדול חוטא אשמת העם הוא זה, שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקולקל: **פר**. יכול זקן **ב** תלמוד לומר בן, אי בן יכול קטן, תלמוד לומר פר, הא כיצד, זה פר בן ג': **ה** **אל אהל מועד**. למשכן. ובבית עולמים **מ** להיכל: **ו** **את פני פרכת הקדש**. כנגד מקום קדושתה, מכוון **ג** כנגד בין הבדים, ולא

היו נוגעים דמים בפרכת, (ס) ואם נגעו נגעו: **[ז]** ואת כל דם. שירי (ע) הדם: **[ח]** ואת כל חלב פר. חלבו היה לו לומר, מה תלמוד לומר פר, לרבות פר של יום הכפורים לכליות (פ) ולחלבים ויותרת: **החטאת**. להביא שעירי עבודת אלילים, לכליות (צ) ולחלבים ויותרת: **ירים ממנו**. מן המחובר, (ק) שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו (ת"כ פרק ד, א): **[י]** כאשר יורם. מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים, וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פירש (י) כאן, אלא להקישו לשלמים, מה שלמים לשמן, (ש) אף זה לשמו, ומה שלמים שלום לעולם, אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים (זבחים מט): מצריכו ללמוד הימנו, שאין למדין למד מן הלמד (ת) בקדשים, בפרק איזהו מקומן: **על הכבד על הכליות על ראשו ועל כרעיו**. כולן לשון תוספת הן, כמו מלבד: **[יב]** אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות, הוצרך לומר מחוץ למחנה, זה שהוא חוץ לעיר, שיהא המקום טהור: **מחוץ למחנה**. חוץ לשלש מחנות, (א) ובבית עולמים חוץ לעיר, (ב) כמו שפירשוהו רבותינו במס' יומא (סח). ובסנהדרין (מב): **אל שפך הדשן**. מקום ששופכין בו הדשן (ג) המסולק מן המזבח, כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: **על שפך הדשן ישרף**. שאין תלמוד לומר, אלא מלמד שאפילו אין (ד) שם דשן: **[יג]** עדת ישראל. אלו (ה) סנהדרין: **ונעלם דבר**. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: **הקהל ועשו**. שעשו צבור (ו) על פיהם: **[יד]** את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש, משל למלך שסרחה עליו מדינה, אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת, ואם כולם סרחו, אין פמליא שלו מתקיימת, אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש, משחטאו כולם ח"ו נסתלקה הקדושה: **[יח]** יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי שהוא כנגד (ז) הפתח: **[יט]** ואת כל חלבו ירים. ואע"פ שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות, למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו'. ומפני מה לא נתפרשו בו, תנא דבי ר' ישמעאל, משל למלך שזעם על אוהבו, ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: **[כ]** ועשה לפר. זה (ח) כאשר עשה לפר החטאת כמו שמפורש בפר כהן משיח, להביא יותרת ושתי כליות, (ט) שפירש שם מה שלא פירש כאן, ולכפול במצות העבודות, (י) ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול, לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון (יא) שנתנן במתנה אחת כפר, הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: **[כב]** אשר נשיא יחטא. לשון אשרי, אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו, ק"ו שמתחרט על זדונותיו: **[כג]** או הודע. כמו אם הודע הדבר, (ב) הרבה או יש שמשמשין בלשון אם, ואם במקום או, וכן או נודע כי שור נגח הוא: **הודע אליו**. כשחטא היה סבור שהוא היתר, ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: **[כד]** במקום אשר ישחט את העולה. בצפון (מ) שהוא מפורש בעולה: **חטאת הוא**. לשמו כשר, (נ) שלא לשמו פסול: **[כה]** ואת דמו. שירי (ס) הדם: **[כו]** כחלב זבח השלמים. כאותן אמורין המפורשים (ע) בעז, האמור אצל שלמים: **[לז]** כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: **[לח]** ושחט אותה לחטאת. שתהא שחיטתה לשם חטאת: **[לה]** כאשר יוסר חלב הכשב. שנתרבו אמורין ואליה, אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האמורין: **על אשי ה'**. על מדורות האש (פ) העשויות לשם, פואייליי"ש בלע"ז:

ויקרא פרק-ה

[א] ושמעה קול אלה. בדבר שהוא עד בו, **[צ]** שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו: **[ב] או נפש אשר תגע וגו'.** ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים, **[ק]** או יכנס למקדש, שהוא דבר שזדונו כרת, במסכת שבועות (יד): נדרש כן: **ונעלם ממנו.** **[י]** הטומאה: **ואשם.** באכילת קודש או בביאת מקדש: **[ג] בטומאת אדם.** זו טומאת מת: **לכל טומאתו.** לרבות טומאת מגע זבין וזבות: **אשר יטמא.** לרבות הנוגע בבועל נדה: **בה.** לרבות בולע נבלת **[ש]** עוף טהור: **ונעלם.** ולא ידע. ששכח **[ת]** הטומאה: **ואשם.** באכילת קודש או **[א]** בביאת מקדש: **[ד] בשפתים.** ולא **[ב]** בלב: **להרע.** לעצמו **[ג]**: **או להיטיב.** לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן: **לכל אשר יבטא.** לרבות לשעבר: **ונעלם ממנו.** ועבר **[ז]** על שבועתו. כל אלה בקרבן עולה ויורד **[ה]** כמפורש כאן, **[ו]** אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם: **[ח] והקריב את אשר לחטאת ראשונה.** חטאת קודמת לעולה למה הדבר דומה לפרקליט שנכנס לרצות, ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו: **ולא יבדיל.** אינו מולק אלא **[ז]** סימן אחד: **עורף.** הוא גובה הראש המשופע לצד הצואר: **מול עורף.** מול הרואה את העורף, והוא אורך כל אחורי הצואר: **[ט] והזה מדם החטאת.** בעולה לא הטעין אלא מצוי, ובחטאת הזאה ומצוי, או חזו בעורף ומתיז, והדם ניתז והולך למזבח: **חטאת הוא.** לשמה כשרה, **[ח]** שלא לשמה פסולה: **[י] כמשפט.** כדת האמור בעולת העוף של נדבה **[ט]** בראש הפרשה: **[יא] כי חטאת הוא.** ואין בדין שיהא קרבנה מהודר: **[יב] חטאת הוא.** נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה **[י]** פסולה: **[יג] על חטאתו אשר חטא.** כאן שנה הכתוב, שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו, וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו, דקדקו רבותינו (כריתות כו): מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני, יביא ממקצתן שתי תורים, הפריש מעות לשתי תורים והעני, יביא ממקצתן עשירית האיפה, הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר, יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר, לכך נאמר כאן על חטאתו: **מאחת מאלה.** מאחת משלש כפרות האמורות בענין **[כ]**, או בעשירות, או בדלות, או בדלי דלות. ומה תלמוד לומר, שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה **[כ]**, והקלין יהיו בעוף, והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה, תלמוד לומר מאחת מאלה, להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידו, ואת החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות (ת"כ פרק יט, י): **והיתה לכהן כמנחה.** ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין, **[מ] זהו לפי פשוטו.** ורבותינו דרשו (שם יא.), והיתה לכהן, ואם חוטא זה כהן הוא, תהא כשאר מנחת נדבת כהן, **[נ] שהוא בכלל תהיה לא תאכל** (ויקרא ו, טז): **[טז] כי תמעל מעל.** אין מעילה בכל מקום אלא שינוי (ת"כ פרשתא יא, יב.), **[ס] וכן הוא אומר** וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ (דברי הימים-א ה, כה.), וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל (במדבר ה, יב.): **וחטאה בשגגה מקדשי ה'.** שנהנה מן ההקדש, **[ע] והיכן הוזהר,** נאמר כאן חטא, ונאמר להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא (ויקרא כב, ט.), מה להלן הוזהר אף כאן הוזהר, אי מה להלן לא הוזהר אלא על האוכל **[פ] אף כאן לא הוזהר אלא על האוכל,** תלמוד לומר תמעול מעל **[צ] ריבה:** **מקדשי ה'.** המיוחדים לשם, יצאו **[ק]** קדשים קלים: **איל.** ל' קשה, כמו ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל יז, יג.), אף כאן קשה בן שתי **[י] שנים:** **בערכך כסף שקלים.** שיהא שוה **[ש] שתי סלעים:** **[טז] ואת אשר חטא מן הקדש ישלם.** קרן וחומש **[ת]** להקדש (כריתות כו): **[יז] ולא ידע ואשם והביא.** הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון חלב ושומן לפניו, וכסבור ששתיהן היתר, ואכל את האחת, אמרו לו אחת של

חלב היתה, ולא ידע אם זו של חלב אכל, הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא, ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת: **ולא ידע ואשם ונשא עונו.** (ת"כ) ר' יוסי הגלילי אומר (תורת כהנים פרשתא יב, ז.), הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע, על אחת כמה וכמה שיעניש את שידע. רבי יוסי אומר (שם): אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים, צא ולמד מאדם הראשון, שלא נצטוו אלא על מצות לא תעשה, ועבר עליה, ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו, וכי איזו מדה מרובה, של טובה או של פורענות, הוי אומר מדה טובה, אם מדת פורענות המעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו, מדה טובה המרובה, היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום הכיפורים, על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. ר' עקיבא אומר (שם יא.) הרי הוא אומר על פי ב' עדים או ג' עדים וגו' (דברים יז, ו.), אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב בג', אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה, אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. ר' אלעזר בן עזריא אומר (דברים כד, יט.) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה (שם יג.), הרי הוא אומר למען יברכך וגו', קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע, אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו, ונפלה הימנו, ומצאה העני ונתפרנס בה, הרי הקב"ה קובע לו ברכה: **[יח] בערךך לאשם.** בערך האמור **(א) למעלה: אשר שגג והוא לא ידע.** הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה, עד שיביא חטאת, הא למה זה דומה, לעגלה ערופה שנתערפה ואח"כ נמצא ההורג, הרי זה יהרג (ת"כ פרק כא, ב.). **[יט] אשם הוא אשם אשם.** הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר, והאחרון חציו קמץ וחציו פתח שהוא לשון פעל, ואם תאמר מקרא שלא לצורך הוא, כבר נדרש הוא בת"כ: **אשם אשם.** להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל (בן שתי שנים) (ס"א: שוה שתי סלעים). יכול שאני מרבה אשם נזיר **(ב) ואשם מצורע תלמוד לומר,** הוא: **[כא] נפש כי תחטא.** אמר ר' עקיבא (שם פרק כב, ד.) מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה', **(ג) לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר, לפיכך בזמן שהיא מכחש, מכחש בעדים ובשטר, אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם, (ד) לפיכך כשהוא מכחש, מכחש בשלישי שביניהם: בתשומת יד.** ששם בידו ממון להתעסק, או במלוה: **או בגזל.** שגזל מידו **(ה) כלום: או עשק.** הוא שכר שכיר: **[כב] וכחש בה.** שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטוא **(ו) ולהשבע על שקר לכפירת ממון: [כג] כי יחטא ואשם.** כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה, **(ז) ולדעת ולהתודות כי יחטא** (ג"י ס"א ובדעתו להתודות כי חטא) **ואשם: [כד] בראשו.** הוא הקרן **(ח) ראש הממון: וחמשתיו.** (ב"ק קח.) רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת, שאם כפר בחומש ונשבע והודה חוזר ומביא חומש על אותו חומש, וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משוה פרוטה: **לאשר הוא לו.** (לאפוקי בנו ושלוחו ת"כ) למי **(ט) שהממון שלו: חסלת פרשת ויקרא:**

ויקרא פרק-ו

[ב] צו את אהרן אין צו אלא **[א]** לשון זרוז מיד ולדורות **[ב]** אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום **[ג]** שיש בו חסרון כיס: **זאת תורת העולה וגו'**. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר **[ד]** כל הלילה, וללמד על הפסולין איזה אם עלה ירד, ואיזה אם עלה לא ירד, שכל תורה לרבות הוא בא, לומר תורה אחת לכל העולים, ואפילו פסולין, שאם עלו **[ה]** לא ירדו: **הוא העולה**. למעט את הרובע ואת הנרבע, וכיוצא בהן, שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה (כל הענין בת"כ (פרשתא א, ח. וזבחים פי"ג ופי"ד): **[ג]** מדו בד. היא הכתונת, **[ו]** ומה ת"ל מדו, שתהא **[ז]** כמדתו (ת"כ פרק ב, א.): **על בשרו**. שלא יהא דבר חוצץ בנתים (ערכין ג.): **והרים את הדשן**. היה חותה מלא המחיתה **[ח]** מן המאוכלות הפנימיות **[ט]** ונותן במזרחו **[י]** של כבש (תמיד כח.): **הדשן אשר תאכל האש את העולה**. ועשאתה דשן, מאותו דשן ירים **[יא]** תרומה ושמו אצל המזבח: **(על המזבח**. מצא אברים שעדיין לא נתאכלו, מחזירן על המזבח לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות שנאמר את העולה על המזבח. ברי"י): **[יב]** ופשט את בגדיו. אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד, **[יג]** בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו, לכך ולבש בגדים אחרים, פחותין מהן (יומא כג.): **והוציא את הדשן**. הצבור בתפוח **[יד]** כשהוא רבה ואין מקום למערכה, מוציאו משם (תמיד כח.), ואין זה חובה בכל יום, אבל התרומה חובה בכל יום: **[יה]** והאש על המזבח תוקד בו. ריבה כאן יקידות הרבה, על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח, כולן נדרשו במס' יומא (מה.) שנחלקו רבותינו במנין המערכות **[יז]** שהיו שם: **וערך עליה העולה**. עולת תמיד היא תקדים (פסחים נח.). (ברי"י ומנין שלא יהא דבר קודם על המערכה לתמיד של שחר, תלמוד לומר העולה): **חלבי השלמים**. אם יביאו שם **[יח]** שלמים. ורבותינו (שם נט.) למדו מכאן **[יט]** עליה, על עולת הבוקר השלם כל הקרבנות כולם, מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים: **[כ]** אש תמיד. אש שנאמר בה תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר בה להעלות נר תמיד (שמות כז, כ.), **[כא]** אף היא מעל המזבח החיצון תוקד (יומא מב.): **לא תכבה**. המכבה אש על המזבח עובר **[כב]** בשני לאוין: **[כג]** וזאת תורת המנחה. תורה אחת לכולן **[כד]** להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין. שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת, מנחת כהנים שהיא כליל מנין, תלמוד לומר תורת: **הקרב אותה**. היא הגשה **[כה]** בקרן **[כז]** דרומית מערבית: **לפני ה'**. הוא מערב, שהוא לצד אהל מועד: **אל פני המזבח**. הוא הדרום שהוא פניו של מזבח, שהכבש נתון לאותו הרוח: **[כח]** והרים ממנו. מהמחובר, שיהא עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה. ברי"י): **בקמצו**. שלא יעשה **[כט]** מדה לקומץ (יומא מז.): **מסלת המנחה ומשמנה**. מכאן שקומץ ממקום **[לא]** שנתרבה שמנה (סוטה יד.): **המנחה**. שלא תהא מעורבת באחרת (ת"כ פרשתא ב, ה.): **ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר**. שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו, **[לב]** (ת"כ שם) ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא, הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן **[לג]** במקום קדש. ואיזהו, בחצר **[לד]** אהל מועד: **[לז]** לא תאפה חמץ חלקם. אף השירים **[לח]** אסורים בחמץ (מנחות נה.): **כחטאת וכאשם**. מנחת חוטא הרי היא כחטאת, **[לח]** לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה, מנחת נדבה הרי היא כאשם, לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה (ת"כ

פרק ג, ד. : **[יא]** כל זכר. אפילו בעל מוס. למה נאמר, אם לאכילה, הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו' (ויקרא כא, כב.), אלא לרבות בעלי מומין (ו) למחלוקת (זבחים קב.) : **כל אשר יגע וגו'**. קדשים קלים או חולין שיגעו בה (ז) ויבלעו ממנה (תי"כ שם ו.) : **יקדש**. להיות כמוה, שאם פסולה יפסלו, (ח) ואם כשרה יאכלו כחומר (ט) המנחה (שם) : **[יג]** זה קרבן אהרן ובניו. אף ההדיטות מקריבין עשירית האיפה (י) ביום שהן מתחנכין לעבודה, אבל כהן גדול בכל יום, שנאמר מנחה תמיד וגו', והכהן (כ) המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו' (מנחות נא.) : **[יד]** **מרבכת**. חלוטה ברותחין כל צרכה (תי"כ פרק ד, ה.) : **תפיני**. אפויה אפיות הרבה, שאחר חליטתה אופה בתנור, (ז) וחוזר ומטגנה במחבת : **מנחת פתים**. מלמד שטעונה (מ) פתיתה. (בר"י ולא פתיתה ממש בציעין ופרורין, לפי שאינה נקמצת, אלא כופלה לשנים : **[טו]** **המשיח תחתיו מבניו**. המשיח מבניו (נ) תחתיו : **כליל תקטור**. אין נקמצת להיות שיריה נאכלין, אלא כולה (ס) כליל, וכן כל מנחת כהן (ע) של נדבה כליל תהיה : **[טז]** **כליל**. כולה שוה (פ) לגבוה : **[יט]** **המחטא אותה**. העובד עבודותיה, שהיא נעשית חטאת על ידו : **המחטא אותה יאכלנה**. הראוי לעבודה, יצא טמא בשעת זריקת דמים (צ) שאינו חולק בבשר (זבחים צט.), ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה, שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה : **[כ]** **כל אשר יגע בבשרה**. כל דבר אוכל אשר יגע (ק) ויבלע ממנה : **יקדש**. להיות כמוה, אם פסולה תפסל, ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה (שם צז.) : **ואשר יזה מדמה על הבגד**. ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום דם (הבגד נ) אשר יזה עליה) תכבס בתוך (ש) העזרה (תי"כ פרק ו, ז.) : **אשר יזה**. יהא נזה כמו ולא יטה לארץ מנלם (איוב טו, כט.), יהא נטוי : **[כא]** **ישבר**. לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר (ת) והוא הדין לכל הקדשים : **ומרק**. לשון תמרוקי הנשים (אסתר ב, יב) אשקורי"ר בלע"ז : **ומרק ושטף**. לפלוט את בליעתו, אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דפיו לעולם : **[כב]** **כל זכר בכהנים יאכל אותה**. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים, אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי : **[כג]** **וכל חטאת וגו'**. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפניו פסולה (זבחים פב.) : **וכל**. לרבות שאר קדשים :

ויקרא פרק-ז

[א] **קדש קדשים הוא**. הוא קרב ואין (א) תמורתו קרבה (תמורה יז : ת"כ פרשתא ד, ב.) : **[ב]** **ישחטו**. ריבה לנו שחיטות הרבה, לפי שמצינו אשם בצבור נאמר ישחטו, רבים, ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון : **[ג]** **ואת כל חלב וגו'**. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן, אבל חטאת כבר נתפרשו בה בפרשת ויקרא : **את האליה**. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש, (ג) ואיל וכבש נתרבו באליה : **[ה]** **אשם הוא**. עד שינתק שמו ממנו, לימד על אשם שמתו בעליו (ג) או שנתכפרו בעליו (ד) אף על פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח, אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעה. ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו, כמו שדרשו, הוא הכתוב בחטאת, לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא, אלא לאחר הקטרת אמורין, והוא עצמו שלא הוקטרו (ה) אמוריו כשר (זבחים ה : וע"ש ברש"י) : **[ו]** **קדש קדשים הוא**. בתורת כהנים הוא נדרש : **[ז]** **תורה אחת להם**. בדבר זה : **הכהן אשר יכפר בו**. הראוי לכפרה (ו) חולק בו,

פרט לטבול יום (ו) ומחוסר כפורים (ח) ואונן: **[ח]** עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה. פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאינן (ט) חולקים בעורות (זבחים קג:). **[ט]** לכהן המקריב אתה וגוי. יכול לו לבדו, תלמוד לומר לכל בני אהרן תהיה, יכול לכולן, תלמוד לומר לכהן המקריב, הא כיצד לבית אב של אותו יום (י) שמקריבין אותה (ת"כ פרק י, ג): **[י]** בלולה בשמן. זו מנחת (כ) נדבה: וחריבה. זו מנחת חוטא, ומנחת קנאות, שאין בהן שמן: **[יב]** אם על תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים, והולכי מדברות, וחבושי בית האסורים, וחולה שנתרפא, שהם צריכין להודות, שכתוב בהן יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם (תהלים קז, כא), ויזבחו זבחי תודה (שם כב), אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין, ואינן נאכלין אלא ליום ולילה, כמו שמפורש כאן: **והקריב על זבח התודה**. ד' מיני לחם, חלות, ורקיקין, ורבוכה, ג' מיני מצה, וכתוב על חלת לחם חמץ וגוי, וכל מין ומין י' חלות, (ל) כך מפורש במנחות (דף עז), ושעורן ה' סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות (מ) כ' עשרון: **מרבכת**. לחם חלוט ברותחין (נ) כל צרכו: **[יג]** יקריב קרבנו על זבח. (ס) מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף (שם עח): ליפסל ביוצא וטבול יום, ומלצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח: **[יד]** אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין ומין (ע) יטול לתרומה לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים, ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה, כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים, והתודה קרויה שלמים: **[טו]** ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם, ואיל נזיר, וחגיגה י"ד, (פ) שיהיו נאכלין ליום ולילה (זבחים לו. ת"כ פרק יב, א): **ביום קרבנו יאכל**. וכזמן בשרה (צ) זמן לחמה: **לא יניח ממנו עד בוקר**. אבל אוכל הוא כל הלילה, אם כן למה אמרו (ק) עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה: **[טז]** ואם נדר או נדבה. שלא הביאה על הודאה של נס, (ד) אינה טעונה לחם ונאכלת לבי ימים, כמו שמפורש בענין: **וממחרת והנותר ממנו**. בראשון, (ש) יאכל. (ס"א והנותר ממנו יאכל) וי"ו זו יתירה היא, ויש כמוה הרבה במקרא, כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה (בראשית לו, כד). תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח, יג): **[יח]** ואם האכל יאכל וגוי. במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר (ת) יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע, (א) תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב, בשעת הקרבה הוא נפסל, ואינו נפסל בשלישי (ת"כ פרשתא ח, א). וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה, (ב) ואם חשב פגול (ג) יהיה: **והנפש האכלת ממנו**. אפילו בתוך הזמן, (ד) עונה תשא: **[יט]** והבשר. של קדש שלמים (ה) אשר יגע בכל טמא לא יאכל: **והבשר**. לרבות אבר שיצא מקצתו, (ו) שהפנימי מותר: **כל טהור יאכל בשר**. מה תלמוד לומר לפי שנאמר ודם זבחך ישפך והבשר תאכל (דברים יב, כז), יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים, לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר כל מה שאסרתי לך בחטאת ואשם שאם יצאו חוץ לקלעים אסורה, כמו שכתוב בחצר אהל מועד יאכלוהו, בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר, אפילו בכל העיר): **[כ]** וטמאתו עליו. בטומאת הגוף הכתוב מדבר (זבחים מג:), (ז) אבל טהור שאכל את הטמא, אינו ענוש כרת, אלא אזהרה, והבשר אשר יגע בכל טמא וגוי. ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת (ח) בתורה, אלא חכמים למדוה בגזירה שוה (ת"כ יד, ג). (ט) ג' כריתות אמורות באוכלי קדשים בטומאת הגוף, (י) ודרשוה רבותינו בשבועות (דף ז), אחת לכלל, ואחת לפרט, ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד (כ) שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: **[כד]** יעשה לכל מלאכה. בא ולימד על החלב שאינו מטמא (ל) טומאת נבלות (מ): **ואכל לא תאכלהו**. (פסחים כג. ת"כ פרשתא י, ח). אמרה תורה יבוא איסור נבילה וטרפה ויחול על איסור חלב, שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבילה, (נ) ולא תאמר אין איסור חל על איסור (חולין לז): **[כז]** לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים (ס) וחגבים: **בכל מושבותיכם**. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות, (ע)

ובמסכת קדושין בפ"א (דף לו:) מפרש למה הוצרך לומר: **[ל]** ידיו תביאנה וגו'. שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה, ויד כהן (פ) מלמטה ומניפן (מנחות סא:): **את אשי ה'.** ומה הן האשים, את החלב על החזה: **יביאנו.** כשמביאו מבית המטבחים נותן החלב על החזה, וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה, וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' (ויקרא י, טו.), ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר, ונמצא החזה למטה, וזהו שנאמר וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה (שם ט, כ.), למדנו שג' כהנים זקוקין לה, (ע) כך מפורש במנחות (דף סב:): **את החלב על החזה יביאנו.** ואת החזה למה מביא, להניף אותו הוא מביאו, ולא שיהא הוא מן האשים, (ק) לפי שנאמר את אשי ה' את החלב על החזה, יכול שיהא אף החזה לאשים, לכך נאמר את החזה להניף וגו': **[לא]** והקטיר הכהן את החלב. ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאימורים למטה מן המזבח (תי"כ פרק טז, ד.): **[לב]** שוק. מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סובך של ירך: **[לג]** המקריב את דם וגו'. מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלבו, יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר: **[לד]** התנופה התרומה. מוליד ומביא מעלה (ר) ומוריד (סוכה לו:): **[לז]** ולמלואים. ליום חינוך (ש) הכהונה:

ויקרא פרק ח

[ב] קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן, (ת) שאין מוקדם ומאוחר בתורה: **קח את אהרן.** קחנו (א) בדברים ומשכהו: **ואת פר החטאת וגו'.** אלו האמורים בענין צוואת המלואים בואתה תצוה (שמות כז) ועכשיו ביום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת מעשה: **[ג]** הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: **[ה]** זה הדבר. דברים שתראו (ב) שאני עושה לפניכם צוני הקב"ה (ג) לעשות, ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה. כל הענין הזה בפרשת המלואים פירשתי בואתה תצוה (סם): **[ח]** את האורים. כתב של שם המפורש: **[ט]** וישם על המצנפת. פתילי תכלת הקבועים בציץ נתן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת: **[יא]** ויז ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: **[יב]** ויצק. וימשח. בתחלה יוצק על ראשו, ואח"כ נותן בין ריסי עיניו, ומושך באצבעו מזה לזה: **[יג]** ויחבש. לשון קשירה (ד): **[טו]** ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות (ה) ליכנס לקדושה: **ויקדשהו.** (ו) בעבודה זו: **לכפר עליו.** מעתה (ז) כל הכפרות: **[טז]** ואת יתרת הכבד. לבד הכבד, שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה: **[כב]** איל המלאים. איל השלמים שמלואים לשון שלמים (ח) שממלאים ומשלמים את הכהנים בכהונתם: **[כז]** וחלת לחם שמן. היא רבוכה, שהיה מרבה בה שמן (ט) כנגד החלות והרקיין, כך מפורש במנחות (עח:): **[כח]** ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת (י) ימי המלואים בחלוק לבן: **על העולה.** אחר העולה (כ) ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה: **[לד]** צוה ה' לעשות. כל שבעת (כ) הימים ורז"ל דרשו, לעשות, זה מעשה פרה, לכפר זה מעשה יום הכפורים, וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים (מ) שבעת ימים,

וכן הכהן השורף את הפרה: **[לה]** ולא תמותו. הא אם לא תעשו כן, הרי **(ג)** אתם חייבים **(ס)** מיתה: **[לו]** ויעש אהרן ובניו. להגיד שבחן **(ע)** שלא הטו ימין ושמאל: חסלת פרשת צו:

שמיני

פרשת

ויקרא פרק-ט

[א] ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים, **(א)** הוא ר"ח ניסן, שהוקם המשכן בו ביום, **(ב)** ונטל יי עטרות השנויות **(ג)** בסדר עולם: ולזקני ישראל. להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס **(ד)** ומשמש בכהונה גדולה, ולא יאמרו מאליו נכנס: **[ב]** קח לך עגל. להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה **(ה)** על מעשה העגל שעשה: **[ד]** כי היום ה' נראה אליכם. להשרות שכינתו במעשה ידיכם, **(ו)** לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה: **[ז]** קרב אל המזבח. שהיה אהרן בוש וירא לגשת, **(ז)** אמר לו משה למה אתה בוש, לכך נבחרת **(ת"כ פרשתא א, ח. י.)**: את חטאתך. עגל בן בקר: ואת עולתך. איל: קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש. **(ח)** כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא, **(ט)** ומכאן אתה למד: **[יא]** ואת הבשר ואת העור וגו'. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו, ושל מלואים, **(י)** וכולן על פי הדבור: **[יב]** וימציאו. לשון הושטה והזמנה: **[טו]** ויחטאהו. עשהו כמשפט חטאת: כראשון. כעגל שלו **(כ)**: **[טז]** ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה **(ל)** בויקרא **(ביצה כ.)**: **[יז]** וימלא כפו. היא **(מ)** קמיצה: מלבד עלת הבקר. כל אלה עשה אחר **(נ)** עולת התמיד: **[יט]** והמכסה. חלב המכסה **(ס)** את הקרב: **[כ]** וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתן כהן המניף לכהן אחר להקטירם **(ע)**, נמצאו העליונים למטה: **[כב]** ויברכם. ברכת כהנים, יברכך, **(פ)** יאר, ישא: וירד. מעל **(צ)** המזבח: **[כג]** ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו, מצאתי בפרשת מלואים בברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו, למה נכנס משה עם אהרן, ללמדו על מעשה הקטרת, **(ק)** או לא נכנס אלא לדבר אחר, הריני דן ירידה וביאה טעונות ברכה, מה ירידה מעין עבודה, אף ביאה מעין עבודה, הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. דבר אחר כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים, ולא ירדה שכינה לישראל, היה מצטער ואומר, יודע אני שכעס הקב"ה עלי, ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל, אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי, מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו **(תהלים צ, יז.)**, **(ר)** יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. לפי שכל זי ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו, ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה, משה רבינו כל הטורח שטרחנו

שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל, לכך אמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אהרן אחי כדאי וחשוב ממני, שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם, ותדעו שהמקום בחר בו: **[כד]** וירנו. כתרנומו:

ויקרא פרק-י

[ב] ותצא אש. רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן (ש) אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן, רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש. תדע (ת) שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא נכנסו שתויי יין למקדש, משל למלך שהיה לו בן בית וכו', כדאיתא בויקרא רבה (יב, א): **[ג] הוא אשר דבר וגו'.** היכן דבר, ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמות כט, מג), אל תקרי בכבודי אלא במכובדי (זבחים קטו:). אמר משה לאהרן, אהרן אחי, יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום, והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך (תי"כ פרשתא א, כג. ויקרא רבה יב, ב): **[ד] וידום אהרן.** קבל שכר על שתיקתו, (א) ומה שכר קבל, שנתייחד עמו הדבור, שנאמרה לו לבדו (ב) פרשת שתויי יין (תי"כ שם לו. ויק"ר שם). **[ה] בקרובי.** בבחירי: **ועל פני כל העם אכבד.** כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא, ומתעלה, ומתקלס, (ג) אם כן באלו, כל שכן ברשעים, וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח, לו), אל תקרא ממקדשיך אלא ממקודשיך: **[ד] דד אהרן.** עוזיאל אחי (ד) עמרם היה, שנאמר ובני קהת וגו' (שמות ו, יח): **שאו את אחיכם וגו'.** כאדם האומר לחבירו, העבר את המת מלפני הכלה, (ה) שלא לערבב את השמחה: **[ה] בכתנתם.** של מתים, (ו) מלמד, שלא נשרפו בגדיהם, אלא נשמתם, כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם (סנהדרין נב. שם כג): **[ו] אל תפרעו.** אל תגדלו (ז) שער, מכאן שאבל אסור בתספורת (מועד קטן יד:), (ח) אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: **ולא תמותו.** הא אם תעשו (ט) כן, תמותו: **ואחיכם כל בית ישראל.** מכאן, שצרתן של (י) תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה: **[ט] יין ושכר.** יין דרך (כ) שכרותו: **בבאכם אל אהל מועד.** אין לי אלא בבואם להיכל, בגשתם למזבח מנין, נאמר כאן ביאת אהל מועד, ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד, מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד, אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד (תי"כ פרשתא א, ד): **[י] ולהבדיל.** כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת, (כ) הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה (שם ת. זבחים יז:): **[יא] ולהורת.** למד, שאסור שיכור בהוראה (תי"כ), יכול יהא חייב מיתה, (מ) תלמוד לומר אתה ובניך אתך ולא תמותו, (נ) כהנים בעבודתם במיתה, ואין חכמים בהוראתם במיתה: **[יב] הנותרים.** מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, (ס) הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, (דברים ל, כ). ואין השמדה אלא כלוי בניס, שנאמר ואשמיד פריו ממעל, (עמוס ב, ט) ותפלתו של משה בטלה מחצה, שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן (ע) בעת ההיא (דברים שם): **קחו את המנחה.** אף על פי שאתם אוננין, (פ) וקדשים אסורים לאונן: **את המנחה.** זו מנחת שמיני (צ) ומנחת נחשון: **ואכלו מצות.** מה תלמוד לומר, לפי שהיא מנחת צבור (ק) ומנחת שעה, ואין כיוצא בה לדורות, הוצרך לפי בה דין שאר מנחות: **[יג] וחק בניך.** אין לבנות חק בקדשים: **כי כן צויתי.** באנינות יאכלוה (תי"כ פרק א, ח. זבחים קא): **[יד] ואת חזה התנופה.** של שלמי (ר) צבור: **תאכלו במקום טהור.** וכי את הראשונים אכלו

במקום טמא, אלא הראשונים שהם קדשי קדשים, הוזקק אכילתם במקום קדוש, אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים, אבל צריכים הם להאכל תוך מחנה ישראל, (ש) שהוא טהור מליכנס שם מצורעים, מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר (שם נה.). **אתה ובניך ובנותיך.** אתה ובניך בחלק, אבל בנותיך לא בחלק, אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק, או אינו אלא אף הבנות בחלק, תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו, חק לבנים, ואין חק לבנות (ת"כ שם י.). **[טו] שוק התרומה וחזה התנופה.** לשון אשר הונף ואשר הורם. תנופה מולך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה. לא ידענו. ששניהם בהרמה והנפה: **על אשי החלבים.** מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה, וישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פרשתי שלשתן בצו את אהרן: **[טז] שעיר החטאת.** שעיר מוספי ראש חודש. ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים, ושעיר נחשון, ושעיר ראש חודש, ומכולן לא נשרף אלא זה, ונחלקו בדבר חכמי ישראל, (בת"כ פרק ב, ח-י.) יש אומרים מפני טומאה שנגעה בו נשרף, ויש אומרים מפני אנינות נשרף, לפי שהוא קדשי דורות, אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות (ת): **דרוש דרש.** שתי דרישות הללו, מפני מה נשרף זה, ומפני מה נאכלו אלו, (א) כך הוא בתורת כהנים (פרק ב, ב.) (ועיי' זבחים קי"א הגי' לא נאכלו אלו וכן גרס הרא"ם הכא ומפני מה לא נאכל): **על אלעזר ועל איתמר.** בשביל כבודו של אהרן (ב) הפך פניו כנגד הבנים וכעס: **לאמר.** אמר להם (ג) השיבוני על דברי: **[יז] מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש.** וכי חוץ לקדש אכלוה, והלא שרפוה, (ד) ומהו אומר במקום הקדש, אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה: **כי קדש קדשים הוא.** ונפסלת ביוצא, והם אמרו לו לאו, אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה, מדוע לא אכלתם אותה: **ואותה נתן לכם לשאת וגו'.** שהכהנים אוכלים ובעליהם מתכפרים: **לשאת את עון העדה.** מכאן למדנו ששעיר ראש חודש היה, שהוא מכפר על עון טומאת מקדש וקדשיו, שחטאת שמיני וחטאת נחשון (ה) לא לכפרה באו: **[יח] הן לא הובא וגו'.** שאילו הובא היה לכם לשרפה, כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' (ויקרא ו, כג.): **אכול תאכלו אתה.** היה לכם לאכלה (ו) אף על פי שאתם אוגנים: **כאשר צויתי.** לכם (ז) במנחה: **[יט] וידבר אהרן.** אין לשון דבור אלא לשון (ח) עז, שנאמר וידבר העם וגו' (במדבר כא, ה.). אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר, ואהרן מדבר, הא ידעת שלא היתה אלא מדרך כבוד, אמרו, אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו, ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו, יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב, תלמוד לומר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' (שם לא, כא.), הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים, זו מצאתי בספרי של פנים שני: **הן היום הקריבו.** מהו אומר, (ט) אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוגנים, שהאונן שעבד חלל, אמר לו אהרן, וכי הם הקריבו שהם הדיוטות, אני הקרבתי, שאני כהן גדול, ומקריב אונן (זבחים קא.). **ותקראנה אותי כאלה.** אפילו לא היו המתים בני, אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו, כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם: **ואכלתי חטאת.** ואם אכלתי, הייטב וגו': **היום.** אבל אנינות לילה מותר, (י) שאין אונן אלא יום קבורה (שם ק): **הייטב בעיני ה'.** אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות: **[כ] וייטב בעיניו.** הודה ולא בוש לומר (כ) לא שמעתי (ת"כ פרק ב, יב.):

ויקרא פרק-יא

[א] אל משה ואל אהרן. למשה אמר, **(א)** שיאמר לאהרן: **לאמר אליהם.** אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלא לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל בני ישראל, הרי דבור אמור לישראל, הא מה אני מקיים לאמר אליהם, לבניו, לאלעזר ולאיתמר: **[ב] דברו אל בני ישראל.** את כולם השוה להיות שלוחים בדבור זה, לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקום מאהבה: **זאת החיה.** ל' חיים, **(ב)** לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים, לפיכך הבדילים מן הטומאה וגזר עליהם מצות, ולאומות העולם לא אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה וכו', כדאיתא במדרש רבי תנחומא: **זאת החיה.** מלמד שהיה משה אוחז בחיה **(ג)** ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: **את זה תאכלו וגו'.** אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין והראה להם, וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף, וכן בשרצים וזה לכם הטמא: **זאת החיה מכל הבהמה.** מלמד שהבהמה **(ד)** בכלל חיה (חולין ע"א): **[ג] מפרסת.** כתרגומו **(ע)** סדיקא: **פרסה.** פלאנט"ה בלע"ז: **ושענת שסע.** שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרניו, כתרגומו ומטלפא טלפין, שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות: **מעלת גרה.** מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: **גרה.** כך שמו, ויתכן להיותו מגזרת מים הנגרים, (שמואל-ב יד, יד.) שהוא נגרר אחר הפה, ותרגומו פשרא, שע"י הגרה האוכל נפטר ונמוח: **בבהמה.** תיבה זו יתירה **(פ)** היא לדרשה, להתיר את השליל הנמצא במעי אמו: **אתה תאכלו.** ולא בהמה טמאה, והלא באזהרה היא, אלא לעבור עליה בעשה **(צ)** ולא תעשה (זבחים לד.):

[ח] מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו, שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין, אמרת קל וחומר, **(ק)** ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו' (כל הענין בת"כ פרק ג, ב.): **מבשרם.** על בשרם באזהרה, ולא על עצמות וגידין וקרנים וטלפים: **ובנבלתם לא תגעו.** יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבלה, תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא, א.), כהנים מוזהרין, ואין ישראל מוזהרין, קל וחומר מעתה, ומה טומאת המת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים, טומאת נבלה קלה לא כ"ש, ומה תלמוד לומר לא תגעו, **(ר)** ברגל. וזה שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל: **[ט] סנפיר.** אלו ששט בהם: **קשקשת.** אלו קליפין הקבועים בו, כמו שנאמר ושריון קשקשים הוא לבוש (שמואל-א יז, ה.): **[י] שרץ.** בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: **[יא] ושקץ יהיו.** לאסור את עירוביהן **(ש)** אם יש בו בנותן **(ת)** טעם (חולין צ"ט): **מבשרם.** אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: **ואת נבלתם תשקצו.** לרבות יבחושין **(א)** שסיננן (חולין ס"ז), יבחושין מושיילוני"ש בלע"ז: **[יב] כל אשר אין לו וגו'.** (ת"כ) מה תלמוד לומר, **(ב)** שיכול **(ג)** אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה, השירן במים מנין, תלמוד לומר כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים, הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן **(ד)** בעלייתו מותר (ת"כ פרשתא א, יא.): **[יג] לא יאכלו.** לחייב את המאכילן לקטנים (יבמות קיד.), שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך, או אינו אלא לאסורן בהנאה, תלמוד לומר לא תאכלו (דברים יד, יב.), באכילה אסורין, **(ה)** בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה, למינו, למינהו, יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותם, **(ו)** וכולן מין אחד: **[טז] הנץ.** אישפרו"ר: **[יז] השלך.** פירשו רבותינו (חולין ס"ג.) זה השולה דגים מן הים, וזהו שתרגם אונקלוס ושלינונא: **כוס וינשוף.** הם צואיטי"ש הצועקים בלילה, ויש להם לסתות כאדם, ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ץ: **[יח] התנשמת.** היא קלב"א שורי"ץ, ודומה לעכבר ופורחת בלילה, ותנשמת האמורה בשרצים היא

דומה לה, ואין לה עינים, וקורין לה טלפ"א: **[יט] החסידה**. זו דיה לבנה, ציגוני"ה, ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: **האנפה**. היא דיה רגזנית, ונראה לי שהיא שקורין לה היירו"ן: **הדוכיפת**. תרנגול הבר, וכרבלתו כפולה, ובלעז הרופ"א, ולמה נקרא שמו דוכיפת, שהודו כפות, וזו היא כרבלתו, ונגר טורא, נקרא על שם מעשיו, כמו שפירשו רבותינו במס' גיטין בפרק מי שאחזו (דף סח:): **[כ] שרץ העוף**. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ, כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים: **[כא] על ארבע**. על ד' רגלים: **ממעל לרגליו**. סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים לבד ד' רגליו, וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שתי כרעים ופורח, ויש מהן הרבה, כאותן שקורין לנגושט"א, אבל אין אנו בקיאים בהן, שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם, ארבע רגלים, וד' כנפים, וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן, וכנפיו חופין את רובו. וכל סימנים הללו מצויין באותן שבינותינו, אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב, וצריך שיהא שמו חגב, ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהם: **[כג] וכל שרץ העוף וגו'**. בא ללמד שאם יש לו **[כד] חמש טהור** (ת"כ פרק ה, י): **[כד] ולא לה**. (ת"כ) העתידין להאמר **[כה] למטה בענין: תטמאו**. כלומר בנגיעתם **[כז] יש טומאה: [כה] וכל הנשא מנבלתם**. כל מקום שנאמרה טומאת משא, חמורה מטומאת מגע, **[כז] שהיא טעונה כבוס בגדים** (שם פרשת ד, ז): **[כו] מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת**. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה, אבל למטה היא מחוברת. כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה, ובענין שבסוף הפרשה **[כז] פירש על בהמה טהורה: [כז] על כפיו**. כגון כלב ודוב **[כח] וחתול: טמאים הם לכם**. למגע: **[כט] וזה לכם הטמא**. כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה, אלא לטומאה ממש, להיות טמא במגען, ונאסר לאכול תרומה וקדשים, וליכנס למקדש: **החלד**. מוש"טילה: **והצב**. פויי"ט, שדומה לצפרדע: **[ל] אנקה**. הריצו"ן: **הלטאה**. לישרד"ה: **החמט**. לימצ"א: **תנשמת**. טלפ"א: **[לב] במים יובא**. ואף לאחר טבילתו טמא הוא **[לג] לתרומה: עד הערב**. ואחר כך: **וטהר**. בהערב השמש (יבמות עה): **[לג] אל תוכו**. אין כלי חרס מיטמא **[לד] אלא מאוירו** (חולין כד): **כל אשר בתוכו יטמא**. הכלי חוזר ומטמא **[לד] מה** (שבאורו) (סי"א בתוכו): **ואתו תשבורו**. למד שאין לו טהרה **[לד] במקוה** (ת"כ פרשת ז, יג): **[לד] מכל האכל אשר יאכל**. מוסב על מקרא **[לד] העליון כל אשר בתוכו יטמא**, מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים, והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא, וכן כל משקה אשר ישתה בכל כלי והוא בתוך כלי חרס הטמא, יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה, למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת, ומשבאו עליו מים פעם אחת, מקבל טומאה לעולם, ואפילו נגוב, **[לז] והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים**, שכך יש לדרוש המקרא אשר יבוא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל. ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלים, שכך שנינו (פסחים כ. ב.): יכול יהיו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס, תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמא, מכל האוכל, אוכל ומשקה מיטמא **[לח] מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס**, לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה, לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו. ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת, התנור ראשון והפת שנייה, ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחילה, שאם אתה אומר כן, לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס, שהרי טומאה עצמה נגעה בהן מגבו. ולמדנו עוד, על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו, **[לח] שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר**, אין לך שלא באו עליו מים, ומהו אומר אשר יבוא עליו מים. ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים **[לח] אלא אם כן יש בו כביצה**, (ת"כ פרק ט, א. יומא פ.) שנאמר אשר יאכל, אוכל

הנאכל בבת אחת, ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: **[לה]** **תנור וכירים**. כלים המיטלטלין הם, והם של חרס, ויש להן תוך, **(ת)** ושופת את הקדרה על נקב החלל, ושניהם פיהם למעלה: **יתץ**. שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: **וטמאים יהיו לכם**. שלא תאמר מצווה אני לנותצם, תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם, אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי: **[לז]** **אך מעין ובור מקוה מים**. המחוברים לקרקע, אין מקבלין טומאה. **(א)** ועוד יש לך ללמוד. **יהיה טהור**. הטובל בהם מטומאתו: **ונוגע בנבלתם יטמא**. אפ"י הוא בתוך מעין ובור **(ב)** ונוגע בנבלתם יטמא, **(ת"כ פרשתא ט, ה.)** שלא תאמר קל וחומר, **(ג)** אם מטהר את הטמאים מטומאתם, קל וחומר שיציל את הטהור מליטמא, לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: **[לז]** **זרע זרוע**. זריעה של מיני זרעונין. זרוע שם דבר הוא, כמו ויתנו לנו מן הזרועים **(דניאל א, יב.)**: **טהור הוא**. למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות **(ד)** אוכל לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים: **[לח]** **וכי יתן מים על זרע**. לאחר שנתלש, שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר: **מים על זרע**. בין מים, בין שאר משקין, **(ה)** בין הם על הזרע, בין הזרע נפל לתוכן, **(ו)** הכל נדרש בתורת כהנים **(פרק יא, ו.)**: **ונפל מנבלתם עליו**. אף משנגב מן המים, שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל, ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: **[לט]** **בנבלתה**. ולא בעצמות וגידיים, **(ז)** ולא בקרנים וטלפים, ולא בעור **(ת"כ פרשתא י, ה. חולין ק"ח.)**: **[מ]** **והנשא את נבלתה**. חמורה טומאת משא, מטומאת מגע, **(ח)** שהנושא מטמא בגדים, והנוגע אין בגדיו טמאין, שלא נאמר בו יכבס בגדיו: **והאכל מנבלתה**. יכול תטמאנו אכילתו, **(ט)** כשהוא אומר בנבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה **(ויקרא כב, ח.)**, אותה מטמאה בגדים באכילתה, ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה, בלא משא, כגון, אם תחבה לו חברו בבית הבליעה, אם כן מה תלמוד לומר האכל, ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה, **(י)** והוא כזית **(נדה מב.)**: **וטמא עד הערב**. אף על פי שטבל, צריך **(כ)** הערב שמש: **[מא]** **השורץ על הארץ**. להוציא את היתושין שבכליסיין ושבפולין, ואת הזיזין שבעדשים **(חולין סז.)**, שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל, אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו: **לא יאכל** לחייב על המאכיל כאוכל, ואין קרוי שרץ, אלא דבר נמוך קצר רגלים **(כז)** שאינו נראה אלא כרוחש ונד: **[מב]** **הולך על גחון**. זה נחש, ולשון גחון, שחיה, שהולך שח ונופל על מעיו: **כל הולך**. להביא השלשולין **(מ)** ואת הדומה **(נ)** לדומה: **הולך על ארבע**. זה עקרב: **כל**. להביא את החפושית, אשקרבי"ט בלע"ז, ואת הדומה לדומה: **מרבה רגלים**. זה נדל, שרץ, שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן, וקורין צינטפיד"ש: **[מג]** **אל תשקצו**. באכילתן, שהרי כתיב נפשותיכם, ואין שקוץ נפש במגע, וכן ולא תטמאו באכילתם: **ונטמתם בם**. אם אתם מטמאין בהן בארץ, אף אני מטמא אתכם בעולם הבא, ובישיבת מעלה: **[מד]** **כי אני ה' אלהיכם**. כשם שאני קדוש, **(ס)** שאני ה' אלהיכם, כך והתקדשתם, קדשו את **(ע)** עצמכם למטה: **והייתם קדושים**. לפי שאני אקדש אתכם למעלה, ולעולם הבא: **ולא תטמאו וגו'**. לעבור עליהם בלאוין הרבה **(פ)** וכל לאו מלקות, וזהו שאמרו בגמ' **(מכות טז.)** אכל פוטיתא לוקה ארבע, נמלה לוקה חמש, צרעה לוקה שש: **[מה]** **כי אני ה' המעלה אתכם**. על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. **(דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם, בכולן כתיב והוצאתי, וכאן כתיב המעלה, תנא דבי רבי ישמעאל אלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות דיים, ומעליותא היא גבייהו, והוא לשון מעלה.)**: **[מז]** **להבדיל**. לא בלבד השונה **(צ)** אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: **בין הטמא ובין הטהור**. צריך לומר בין חמור לפרה, **(ק)** והלא כבר מפורשים הם, אלא בין טמאה לך, לטהורה **(י)** לך, בין נשחט חציו של קנה, **(ש)** לנשחט רובו: **ובין החיה הנאכלת**. צריך לומר בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין שנולדו

בה סימני טרפה (ת) כשרה, לנולדו בה סימני (א) טרפה פסולה: חסלת פרשת שמייני:

תזריע

פרשת

ויקרא פרק-יב

[ב] אשה כי תזריע. אי"ר שמלאי (ויק"ר יד, א.) כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, (א) כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף: **כי תזריע** לרבות שאפי' ילדתו (ב) מחוי, שנמחה ונעשה כעין זרע, (ג) אמו טמאה לידה (נדח כז): **כימי נדת דותה תטמא.** כסדר כל טומאה האמורה בנדה, (ד) מטמאה בטומאת לידה, ואפילו נפתח הקבר בלא דם: **דותה.** לשון דבר הזב (ה) מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואובריה כבדין עליה: **[ד] תשב.** אין תשב אלא לשון עכבה, כמו ותשבו בקדש (דברים א, מו.), וישב באלני ממרא (בראשית יג, יח.): **בדמי טהרה.** אף על פי שרואה (ו) טהרה. בדמי טהרה. לא מפיק ה"א, והוא שם דבר, כמו טוהר. ימי טהרה. מפיק ה"א, ימי טוהר שלה: **לא תגע.** אזהרה לאוכל, (ז) כמו ששנויה ביבמות (דף עה.): **בכל קדש וגו'.** (מכות יד: יבמות שם) לרבות את התרומה (מכות יד: יבמות שם), לפי שזו טבולת יום ארוך (ח) שטבלה לסוף שבעה ואין שמושה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים, שלמחר תביא את כפרת טהרתה: **[ז] והקריבו.** ללמדך, שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם, (ט) ואי זה הוא, זה חטאת, שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה, מי שהוא בא לכפר, (י) בו הטהרה תלויה: **וטהרה.** מכלל שעד כאן (יא) קרויה טמאה (זבחים יט: סנהדרין פג.): **[ח] אחד לעולה ואחד לחטאת.** לא הקדימה הכתוב אלא למקראה, (יב) אבל להקרבה חטאת קודם לעולה, כך שנינו בזבחים (יג) בפי' כל התדיר:

ויקרא פרק-יג

[ב] שאת או ספחת וגו'. שמות נגעים הם, ולבנות זו מזו (נגעים פ"א מ"א): **בהרת.** חברבורות טיאי"ר בלע"ז, וכן בהיר הוא בשחקים (איוב לו, כא.): **אל אהרן וגו'.** גזירת הכתוב הוא, שאין טומאת נגעים וטהרתן (יג) אלא על פי כהן (תי"כ נגעים פרשתא א, ט): **[ג] ושער בנגע הפך לבן.** מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע. (יד) ומעוט

שער (ס) שנים (תי"כ שם פרק ב, ג): **עמוק מעור בשרו**. כל מראה לבן עמוק הוא, (ע) כמראה חמה, עמוקה מן הצל: **וטמא אותו**. יאמר לו טמא אתה, (פ) ששער לבן סימן טומאה, הוא גזירת הכתוב: **[ד] ועמוק אין מראה**. לא ידעתי (צ) פירושו: **והסגיר**. יסגירנו בבית אחד, (ק) ולא יראה עד סוף השבוע, ויוכיחו סימנים עליו: **[ה] בעיניו**. במראהו (ר) ובשיעורו הראשון: **והסגירו, שנית**. הא אם פשה בשבוע ראשון (ש) טמא מוחלט: **[ו] כהה**. הוכחה ממראיתו, הא אם עמד במראיתו (ת) או פשה טמא: **מספחת**. שם נגע טהור: **וכבס בגדיו וטהר**. הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא, וצריך טבילה: **[ח] וטמאו הכהן**. ומשטמאו הרי הוא מוחלט, וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרוב (א) האמור בפי זאת תהיה: **צרעת הוא**. המספחת (ב) הזאת: **צרעת**. לשון נקבה: **נגע**. לשון (ג) זכר: **[י] ומחית**. שנימיני"ט בלע"ז, שנהפך מקצת הלוּבן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה, שער לבן בלא מחיה, ומחיה בלא שער לבן, (ד) ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת, אף בכל המראות ותולדותיהן (ה) הוא סימן טומאה: **[יא] צרעת נושנת היא**. מכה ישנה היא תחת המחיה, וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה, שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה (ו) אטהרנה: **[יב] מראשו**. של אדם (ז) ועד רגליו: **לכל מראה עיני הכהן**. פרט לכהן שחשך מאורו: **[יד] וביום הראות בו בשר חי**. אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה, אלא הרי שהיה הנגע באי מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאין משום מחיה, לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד, ששופע אילך ואילך, וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו ע"י שומן, כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה, למדנו הכתוב שתטמא (שם פרק ה, א): **וביום**. מה תלמוד לומר, ללמד יש יום שאתה רואה בו, (ח) ויש יום שאין אתה רואה בו, (ט) מכאן אמרו חתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה, לו ולאצטליתו (י) ולכסותו ולביתו, וכן ברגל (י) נותנין לו כל ימי הרגל: **[טו] צרעת הוא**. הבשר ההוא, בשר לשון זכר: **[יח] שחין**. לשון חמום, שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא (י) מחמת האור (חולין ח): **ונרפא**. השחין העלה ארוכה (י) ובמקומו העלה נגע אחר: **[יט] או בהרת לבנה אדמדמת**. שאין הנגע לבן חלק, אלא (י) פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם: **[כ] מראה שפל**. ואין ממשו שפל, אלא מתוך לבנינותו הוא נראה שפל ועמוק, כמראה חמה עמוקה מן הצל: **[כב] נגע היא**. השאת הזאת או הבהרת: **[כג] תחתיה**. במקומה: **צרבת השחין**. כתרגומו רשם שחנא, אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר. כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום, כמו ונצרבו בה כל פנים (יחזקאל כא, ג), רייטרי"ד בלע"ז: **צרבת**. רייטרי"ש שמענט בלע"ז: **[כד] מחית המכוה**. שנימיני"ט בלע"ז, כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה. וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם, ולמה חלקן הכתוב, לומר שאין מצטרפין זע"ז, נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה, לא ידונו כגריס (חלין שם): **[כט] בראש או בזקן**. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר, שזה סימנו בשער לבן, וזה סימנו בשער צהוב (תי"כ פרשתא ה, ה): **[ל] ובו שער צהוב**. שנהפך שער שחור (ס) שבו לצהוב: **נתק הוא**. כך שמו של נגע (ע) שבמקום שער: **[לא] ושער שחור אין בו**. הא אם היה בו שער שחור טהור, (פ) ואין צריך להסגר, ששער שחור סימן טהרה הוא בנתקים, כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו': **[לב] והנה לא פשה וגו'**. הא אם פשה, או היה בו שער (צ) צהוב, טמא: **[לג] והתגלח**. סביבות הנתק: **ואת הנתק לא יגלח**. מניח שתי שערות סמוך לו סביב, כדי שיהא ניכר אם פשה, שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח: **[לה] אחרי טהרתו**. אין לי אלא פושה לאחר הפטור, מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני, תלמוד לומר פשה יפשה: **[לז] ושער שחר**. מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב, תלמוד לומר ושער. ולשון צהוב, דומה לתבנית הזהב. (ק) צהוב כמו זהוב, אור"בלא בלע"ז: **טהור הוא וטהרו**

הכהן. הא טמא שטהרו (ו) הכהן לא טהור (מועד קטן ז): **[לח] בהרת.** חברבורות: **[לט] כהות לבנות.** שאין לובן שלהן עז אלא כהה: **בהק.** כמין לובן, הנראה בבשר אדם, אדום שקורין רוש"ו בין חברבורות אדמימותו קרויה בהק, כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח: **[מ] קרח הוא טהור הוא.** טהור מטומאת נתקין, שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער, אלא בסימני נגעי עור בשר, בשער לבן ומחיה ופשיון: **[מא] ואם מפאת פניו.** משפוע קדקד כלפי פניו, קרוי גבחת, ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל, ומשפוע קדקד כלפי אחוריו, קרוי קרחת: **[מב] נגע לבן אדמדם.** פתוך. מניין שאר המראות תלמוד לומר כמראה צרעת עור בשר, כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר, אדם כי יהיה בעור בשרו, ומהו אמור בו, שמטמא בארבע מראות, ונדון ב' שבועות, ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע א', ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראות, שאת ותולדתה, בהרת ותולדתה: **[מד] בראשו נגעו.** אין לי אלא נתקין, מנין לרבות שאר (ש) המנוגעים, תלמוד לומר טמא יטמאנו, לרבות את כולו. על כולן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו': **[מה] פרומים.** קרועים: **פרוע.** מגדל שער: **ועל שפם יעטה.** כאבל: **שפם.** שער השפתים, גרינו"ן בלע"ז: **וטמא טמא יקרא.** משמיע שהוא טמא (ת) ויפרשו ממנו (מ"ק ה): **[מו] בדד ישב.** שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו. ואמרו רבותינו, מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד, הואיל והוא הבדיל בלשון הרע (א) בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, אף הוא יבדל: **מחוץ למחנה.** חוץ לשלש (ב) מחנות (פסחים סז): **[מח] לפשתים ולצמר.** של פשתים (ג) או של צמר: **או בעור.** זה עור שלא נעשה בו מלאכה: **או בכל מלאכת עור.** זה עור שנעשה בו מלאכה: **[מט] ירקרק.** ירוק שבירוקין: **אדמדם.** אדום שבאדומים: **[נא] צרעת ממארת.** לשון סלון (ד) ממאיר (יחזקאל כח, כד), פוי"ינטש בלע"ז. ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: **[נב] בצמר או בפשתים.** של צמר או של פשתים, (ה) זהו פשוטו. ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו, תלמוד לומר היא באש תשרף, אינה צריכה דבר אחר עמה, אי"כ מה תלמוד לומר בצמר או בפשתים, להוציא את האימרות שבו (ו) שהן ממין אחר אימרות לשון שפה, כמו אימרא: **[נד] את אשר בו הנגע.** יכול מקום הנגע בלבד, (ז) תלמוד לומר את אשר בו הנגע, יכול כל הבגד כולו טעון כבוס, תלמוד לומר הנגע, (ח) הא כיצד, יכבס מן הבגד עמו: **[נה] אחרי הכבס.** לשון העשות: **לא הפך הנגע את עינו.** (ט) לא הוכה ממראיתו: **והנגע לא פשה.** שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא, ואין צריך לומר לא הפך ופשה, (י) הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו, (כ) תלמוד לומר והסגיר את הנגע מכל מקום, דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים וכו' כדאיתא בתורת כהנים, ורמזתיה כאן לישב המקרא על אופניו: **פחתת היא.** לשון גומא, כמו באחת הפחתים (שמואל ב יז, ט), כלומר שפלה היא, נגע שמראיו שוקעין: **בקרחתו או בגבחתו.** כתרגומו בשחיקותה או בחדתותה: **קרחתו.** שחקים, ישנים. ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה, מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה, נאמרה קרחת וגבחת באדם, ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור, אף כאן פרח בכולו טהור. לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת. ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו, קרחת לשון ישנים, וגבחת לשון חדשים, כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו, שהקרחת לשון אחוריים, והגבחת לשון פנים, כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו', והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו, כך מפורש בתורת כהנים (פרק טו, ט): **[נו] וקרע אותו.** יקרע מקום הנגע מן הבגד, (י) וישרפנו: **[נז] פרכת היא.** דבר החוזר וצומח: **באש תשרפנו.** את כל הבגד: **[נח] וסר מהם הנגע.** אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי: **וכבס שנית.** לשון טבילה. תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון לבון, ויתחור, חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול, לכך

תרגומו ויצטבע, וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע: חסלת
פרשת תזריע:

מצורע

פרשת

ויקרא פרק-יד

[ב] זאת תהיה תורת וגו'. מלמד שאין מטהרין אותו **(א)** בלילה **(מגילה כא.)**: **[ג]** אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות **(ב)** שנשתלח שם בימי חלוטו: **[ד]** חיות. פרט **(ג)** לטרפות **(חולין קמ.)**: **טהרות**. פרט לעוף טמא. **(ד)** לפי שהנגעים באים על לשון הרע, שהוא מעשה פטופטי דברים, לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים, שמפספטיין תמיד בצפצוף קול **(ערכין טז.)**: **ועץ ארז**. לפי שהנגעים באין **(ה)** על גסות הרוח: **ושני תולעת ואזוב**. מה תקנתו ויתרפא, ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב: **עץ ארז**. מקל **(ו)** של ארז: **ושני תולעת**. לשון של צמר **(ז)** צבוע זהורית **(בי"מ כא.)**: **[ה]** על מים חיים. נותן אותם תחלה בכלי, **(ח)** כדי שיהא דם צפור ניכר בהם, **(ט)** וכמה הם, רביעית: **[ו]** את הצפור החיה יקח אותה. מלמד שאינו אוגדה עמהם **(י)** אלא מפרישה לעצמה, אבל העץ והאזוב כרוכים יחד בלשון הזהורית, **(יא)** כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב, קיחה אחת לשלשתן, יכול כשם שאינה בכלל אגודה כן לא תהא בכלל טבילה, תלמוד לומר וטבל אותם ואת הצפור החיה, החזיר את הצפור לכלל טבילה: **[ח]** וישב מחוץ לאהל. מלמד שאסור בתשמיש **(יב)** המטה **(ת"כ פרק א, יא. חולין קמא.)**: **[ט]** את כל שערו וגו'. כלל ופרט וכלל, להביא **(יג)** כל מקום כנוס שער ונראה **(סוטה טז.)**: **[י]** וכבשה אחת. **(יד)** לחטאת: **ושלשה עשרונים**. לנסכי שלשה כבשים הללו, שחטאתו ואשמו של מצורע **(טז)** טעונין נסכים **(מנחות צא.)**: **ולוג אחד שמן**. להזות עליו שבע, וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן **(טז)** בהונות: **[יא]** לפני ה'. בשער נקנור, **(יז)** ולא בעזרה עצמה, לפי שהוא מחוסר כפורים: **[יב]** והקריב אותו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה **(יח)** לשם אשם: **להניף**. שהוא טעון תנופה חי: **והניף אותם**. את האשם **(יט)** ואת הלוג: **[יג]** במקום אשר ישחט וגו'. על ירך המזבח בצפון, ומה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון, לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון **(כ)** בהעמדה, יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו, לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו' **(זבחים מט.)**: **כי כחטאת**. כי ככל החטאות: **האשם**. הזה: **הוא לכהן**. בכל עבודות התלויות בכהן **(ש)** השוה אשם זה לחטאת, שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות להנתן על תנוך ובהונות, לא יהא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן, יכול יהא דמו ניתן למעלה **(ת)** כחטאת, תלמוד לומר **(יא)** וכו', בתורת כהנים פרק ג, א. **[יד]** תנוך.

גדר אמצעי שבאוזן, ולשון תנוך לא נודע לי, והפותרים קורים לו טנדרו"ס: **בהן**.
גודל: **[טז] לפני ה'**. כנגד בית **(ב)** קדשי הקדשים (תי"כ שם ט). **[כ] ואת המנחה**.
מנחת נסכים **(ג)** של בהמה: **[כא] ועשרון סלת אחד**. לכבש, זה שהוא א' יביא
עשרון **(ד)** א' לנסכיו: **ולוג שמן**. לתת ממנו על הבהונות, ושמן של נסכי המנחה
לא הוזקק **(ה)** הכתוב לפרש: **[כג] ביום השמיני לטהרתו**. שמיני לצפרים,
ולהזאת עץ ארז **(ו)** ואזוב ושני תולעת: **[כח] על מקום דם האשם**. אפ"י נתקנח
הדם, למד, שאין הדם גורם, אלא המקום גורם: **[לד] ונתתי נגע צרעת**. בשורה
היא להם **(ז)** שהנגעים באים עליהם, לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב
בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, (ויק"ר יז, ו) וע"י הנגע נותץ
הבית ומוצאן: **[לה] כנגע נראה לי בבית**. אפ"י תלמיד חכם שיודע שהוא נגע
ודאי, לא יפסוק דבר ברור לומר **(ח)** נגע נראה לי, אלא כנגע נראה לי (תי"כ פרשתא ה,
י. נגעים פ"יב מ"ה): **[לו] בטרם יבא הכהן וגו'**. שכל זמן שאין כהן נזקק לו, אין שם
תורת טומאה: **ולא יטמא כל אשר בבית**. שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה **(ט)**
הנגע נזקק להסגר, וכל מה שבתוכו יטמא. ועל מה חסה תורה, אם על כלי שטף
יטבילם ויטהרו, ואם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו, הא לא חסה
התורה אלא על כלי חרס שאין להם **(י)** טהרה במקוה (תי"כ שם יב): **[לז] שקערורת**.
שוקעות **(כ)** במראיהן (תי"כ פרשתא ו, ה): **[מ] וחלצו את האבנים**. כתרגומו וישלפון,
יטלום משם, **(כ)** כמו וחלצה נעלו (דברים כה, ט), לשון הסרה: **אל מקום טמא**. מקום
שאין טהרות משתמשות שם, למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן
בעודן בו (תי"כ פרק ד, ד): **[מא] יקצע**. (דריצי"ר בלע"ז), ובלשון משנה יש הרבה:
מבית. **(מ)** מבפנים (שם ה): **סביב**. סביבות הנגע, **(נ)** בת"כ נדרש כן, שיקלוף הטיח
סביב אבני הנגע: **הקצו**. לשון קצה, אשר קצו בקצוע **(ס)** הנגע סביב:
[מג] הקצות. לשון העשות, וכן הטוח. **(ע)** אבל חלץ את האבנים, מוסב הלשון
אל האדם שחלצן, והוא משקל לשון כבד, **(פ)** כמו כפר, דבר: **ואם ישוב הנגע**
וגו'. יכול חזר בו ביום יהא טמא, תלמוד לומר ושב הכהן, ואם ישוב, מה שיבה
האמורה להלן, בסוף שבוע, אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע (שם פרשתא ז, ו):
[מד] ובא הכהן וראה והנה פשה. יכול לא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה,
נאמר צרעת ממארת בבית, ונאמר צרעת ממארת בבגדים, מה להלן טמא את
החוזר אף על פי שאינו פושה (שם ה), אף כאן טמא את החוזר אף על פי שאינו
פושה, אם כן מה תלמוד לומר והנה פשה, אין כאן מקומו של מקרא זה, אלא
ונתץ את הבית, היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע, **(צ)** וראה והנה פשה, הא לא
בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו
שפשה, **(ק)** שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון,
ולמדך כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני, ומה יעשה
לו, יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית, תלמוד לומר ושב הכהן, ובא הכהן,
נלמד ביאה משיבה, מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, אף ביאה חולץ
וקוצה וטח ונותן לו שבוע, (שם ז) ואם חזר נותץ, לא חזר טהור. ומנין שאם עמד
בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, **(י)** תלמוד לומר (ובא), ואם בא יבא,
במה הכתוב מדבר, **(ש)** אם בפושה בראשון, הרי כבר אמור, אם בפושה בשני,
הרי כבר אמור, הא אינו אמור (ובא) ואם בא יבא, **(ת)** אלא את שבא בסוף שבוע
ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה, זה העומד מה יעשה לו, יכול
יפטר וילך, כמו שכתוב כאן וטהר את הבית, תלמוד לומר כי נרפא הנגע, לא
טהרתי אלא את הרפוי, מה יעשה לו, ביאה אמורה למעלה וביאה אמורה למטה,
מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה, אף
בתחתונה כך וכו', כדאיתא בתורת כהנים (פרשתא ז, י). גמרו של דבר, אין נתיצה
אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקצוי וטיחה, ואין החוזר צריך פשיון. וסדר
המקראות כך הוא, ואם ישוב, ונתץ, והבא אל הבית, והאוכל בבית, ובא הכהן

וראה והנה פשה, ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו, ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה, ומה יעשה לו, חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע, חזר נותץ, לא חזר טעון צפרים, שאין בנגעים יותר מג' שבועות: **[מו]** כל ימי הסגיר אותו. ולא ימים שקלף את נגעו, **[א]** יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו, **[ב]** תלמוד לומר כל ימי (תי"כ פרק ה, ד.): **יטמא עד הערב**. מלמד שאין מטמא בגדים, **[ג]** יכול אפי' שהה בכדי אכילת **[ד]** פרס, תלמוד לומר והאוכל בבית יכבס את בגדיו, אין לי אלא אוכל, שוכב מנין, תלמוד לומר והשוכב, אין לי אלא אוכל ושוכב, לא אוכל ולא שוכב מנין, תלמוד לומר יכבס, יכבס ריבה, אם כן למה נאמר אוכל ושוכב, ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס (תי"כ שם ה, ו, ז, ח. ברכות מא. עירובין פב.): **[מח]** ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: **וראה והנה לא פשה**. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני מה יעשה לו, יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא, וטהר הכהן את הבית, תלמוד לומר כי נרפא הנגע, לא טהרתי אלא את הרפוי, ואין רפוי אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע, אבל זה טעון חליצה וקצוי וטיחה ושבוע שלישי, וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני, וראה והנה לא פשה יטיחנו, ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי, ואחרי הטוח את הבית, וטהר הכהן את הבית, אם לא חזר לסוף השבוע, כי נרפא הנגע, ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיצה: **[נז]** להורות ביום וגו'. איזה יום מטהרו, **[ה]** ואיזה יום מטמאו:

ויקרא פרק-טו

[ב] כי יהיה זב. יכול זב מכל מקום **[א]** יהא טמא, תלמוד לומר מבשרו, ולא כל בשרו. (נדה מג.) אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין **[א]** טמא בזב וטמא בזבה, מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה, נדה **[א]** מטמאה טומאה חמורה, זיבה, אף הזב ממקום שמטמא טומאה קלה, קרי, מטמא טומאה חמורה זיבה (תי"כ זבים פרשת א, ג.): **זובו טמא**. למד על הטפה **[ט]** שהיא מטמאה (שם ט.). זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי, **[י]** ודומה ללובן ביצה המוזרת, **[י]** שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת (נדה לה.): **[ג]** רר. לשון ריר שזב את בשרו: **את זובו**. כמו ריר שיוצא צלול: **או החתים**. שיוצא עב וסותם את פי האמה, ונסתם בשרו מטפת זובו, זהו פשוטו. ומדרשו (מגילה ח. נדה מג.) מנה הכתוב הראשון ראיות שתיים וקראו טמא, שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא, ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא, שנאמר טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא, הא כיצד, שתיים לטומאה, והשלישית **[י]** מזקיקתו לקרבן: **[ד]** כל המשכב. הראוי למשכב, יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת, **[מ]** תלמוד לומר אשר ישכב, אשר שכב לא נאמר, אלא אשר ישכב, המיוחד תמיד לכך, יצא זה שאומרים לו **[נ]** עמוד ונעשה מלאכתנו: **אשר ישב**. ישב לא נאמר, אלא אשר ישב עליו, הזב במיוחד תמיד לכך: **[ה]** ואיש אשר יגע במשכבו. לימד על המשכב שחמור מן המגע, שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים, והמגע שאינו משכב, אינו אלא ולד הטומאה, **[ס]** ואינו מטמא, אלא אוכלין ומשקין: **[ו]** והישב על הכלי. אפילו לא נגע, אפילו עשרה כלים זה על זה, כולן **[ע]** מטמאין משום מושב, **[פ]** וכן במשכב (תי"כ פרק ג, א.): **[ח]** וכי ירק הזב בטהור. ונגע בו (שם ח.) או נשאו שהרוק **[צ]** מטמא במשא (נדה נה.): **[ט]** וכל

המרכב. אף על פי שלא ישב עליו, (ק) כגון התפוס של סרגא שקורין ארצוין, טמא משום מרכב, והאוכף שקורין אליו"ש, טמא טומאת מושב: **[י]** **וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו.** של זב (תי"כ פרק ד, א.), (ר) בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים, והוא חומר במשכב במרכב: **והנושא אותם.** כל האמור בענין הזב, זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב, משאן מטמא אדם לטמא בגדים: **[יא]** **וידיו לא שטף במים.** בעוד שלא טבל מטומאתו, (ש) ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה, מטמא בכל טומאותיו. וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים, ללמד שאין בית הסתרים (ת) טעון ביאת מים, אלא אבר הגלוי, כמו הידים (תי"כ שם ה. נדה סו:): **[יב]** **וכלי חרש אשר יגע בו הזב.** יכול אפילו נגע בו מאחוריו וכו', כדאיתא בת"כ (פרשתא ג, א.), עד איזהו מגעו שהוא ככולו, הוי אומר זה (א) היסטו: **[יג]** **וכי יטהר.** (ב) כשיפסוק: **שבעת ימים לטהרתו.** שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה (ג) שלא יראה זוב, וכולן רצופין (נדה סח:): **[יח]** **ורחצו במים.** גזירת מלך היא שתטמא האשה בביאה, ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע, שהרי מגע בית (ד) הסתרים היא: **[יט]** **כי תהיה זבה.** (תי"כ) יכול מאחד מכל איבריה, תלמוד לומר והיא גלתה את מקור דמיה (ויקרא כ, יח.), אין דם מטמא אלא הבא מן המקור (תי"כ פרשתא ד, ב.): **דם יהיה זובה בבשרה.** אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום (נדה יט:): **בנדתה.** כמו ומתבל ינדהו, שהיא מנודה ממגע כל אדם: **תהיה בנדתה.** אפילו לא ראתה אלא (ה) ראייה ראשונה: **[כג]** **ואם על המשכב הוא.** השוכב, או היושב על משכבה, או על מושבה, אפי' לא נגע בה, (ו) אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים: **על הכלי.** לרבות את המרכב (תי"כ פרשתא ד, טו:): **בנגעו בו יטמא.** אינו מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי: **בנגעו בו יטמא.** ואינו טעון כבוס בגדים, שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: **[כד]** **ותהי נדתה עליו.** יכול יעלה לרגלה, (ז) שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא ג' ימים כמותה, תלמוד לומר וטמא שבעת ימים, ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו, מה היא מטמאה אדם וכלי חרס, אף הוא מטמא אדם וכלי חרס (שם פרק ז, ג. נדה לג:): **[כה]** **ימים רבים.** שלשה (ח) ימים: **בלא עת נדתה.** אחר שיצאו שבעת (ט) ימי נדתה: **או כי תזוב.** את ג' הימים (י) הללו: **על נדתה.** מופלג מנדתה יום א' (כ) זו היא זבה, ומשפטה חרוץ בפרשה זו, ולא כדת הנדה, שזו טעונה ספירת ז' נקיים וקרובן, והנדה אינה טעונה ספירת ז' נקיים, אלא שבעת ימים תהיה בנדתה, בין רואה בין שאינה רואה, ודרשו בפרשה זו, י"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה, (ל) שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה: **[לא]** **והזרתם.** אין נזירה אלא פרישה, (מ) וכן נזורו אחור (ישעיי א, ד.), וכן נזיר אחיו (בראשית מט, כו.): **ולא ימתו בטמאתם.** הרי הכרת של מטמא מקדש (נ) קרוי מיתה: **[לב]** **זאת תורת הזב.** בעל ראייה אחת, ומהו תורתו: **ואשר תצא ממנו שכבת זרע.** הרי הוא כבעל קרי, טמא טומאת ערב: **[לג]** **והזב את זובו.** בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות, (ס) שתורתן מפורשת למעלה: חסלת פרשת מצורע:

ויקרא פרק-טז

[א] וידבר ה' אל משה אחרי מות שני אהרן וגו'. מה תלמוד לומר, היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו, משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, **(א)** בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מן הראשון, לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: **[ב]** ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו: **ולא ימות.** שאם בא **(ב)** הוא מת: **כי בענן אראה.** כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני, **(ג)** ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא, זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת **(ד)** ביום הכיפורים: **[ג]** בזאת. גימטריא שלו ד' מאות ועשר, **(ה)** רמז לבית ראשון: **בזאת יבא אהרן וגו'.** ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכיפורים, **(ו)** כמו שמפורש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחודש: **[ד]** כתנת בד וגו'. מגיד שאינו משמש לפניו בשמונה בגדים **(ז)** שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, **(ח)** אלא בדי ככהן הדיוט, **(ח)** וכולן של בוך: **קדש ילבש.** שיהיו **(ט)** משל הקדש **(תי"כ פרק א, י:)**: **יצנף.** כתרגומו יחת ברישה, **(י)** יניח בראשו, כמו ותנח בגדו, **(בראשית לט, טז.)** ואחתתיה: **ורחץ במים.** אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף **(כ)** מעבודת פנים לעבודת חוץ, ומחוץ לפניו, ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן, ומבגדי לבן לבגדי זהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור **(יומא לב.)**: **[ו]** את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה, ולמדך כאן שמשלו הוא בא **(כ)** ולא משל צבור: **וכפר בעדו ובעד ביתו.** מתודה עליו עונותיו **(מ)** ועונות ביתו **(שם לו: תי"כ פרשתא ב, ג.)**: **[ח]** ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. מעמיד א' לימין וא' לשמאל, **(ג)** ונותן בי ידיו בקלפי, ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל, ונותן עליהם, את שכתוב בו לשם, הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל, משתלח לעזאזל: **עזאזל.** הוא הר עז וקשה, צוק גבוה **(תי"כ פרק ב, ח. יומא ס"ז:)**, **(ס)** שנאמר ארץ גזרה, חתוכה: **[ט]** ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו קורא לו שם **(ע)** ואומר לה' חטאת **(תי"כ שם ה.)**: **[י]** יעמד חי. כמו יועמד חי, על ידי אחרים, ותרגומו יתקם כד חי. מה תלמוד לומר, **(פ)** לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל, ואיני יודע שילוחו אם למיתה אם לחיים, לכך נאמר יעמד חי, עמידתו חי עד שישתלח, מכאן ששליחותו למיתה **(שם ו.)**: **לכפר עליו.** שיתודה עליו **(צ)** כדכתיב והתודה עליו וגו': **[יא]** וכפר בעדו וגו'. וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים, **(ק)** שהם כלם קרוים ביתו **(שם פרשתא ג, א.)**, שנאמר בית אהרן ברכו את ה' וגו' **(תהלים קלה, יט.)**, מכאן שהכהנים מתכפרים בו, וכל כפרתו אינה אלא על טומאת **(ד)** מקדש וקדשיו, כמו שנאמר, וכפר על הקדש מטומאות וגו' **(תי"כ פרק ד, ב.)**: **[יב]** מעל המזבח. **(ש)** החיצון **(יומא מה:)**: **מלפני ה'.** מצד שלפני הפתח, והוא צד מערבי: **דקה.** מה ת"ל דקה, והלא כל הקטורת דקה היא, שנאמר ושחקת ממנה הדק **(שמות ל, לו.)**, אלא שתהא דקה מן הדקה **(יומא מג:)**, שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת: **[יג]** על האש. שבתוך **(ת)** המחתה: **ולא ימות.** הא אם לא עשאה כתקנה **(א)** חייב מיתה: **[יד]** והזה באצבעו. הזאה אחת **(ב)** במשמע: **ולפני הכפרת יזה שבע.** הרי אחת למעלה ושבע למטה: **[טו]** אשר לעם. מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל, **(ג)** והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: **כאשר עשה לדם הפר.** אחת למעלה **(ד)** ושבע למטה: **[טז]** מטמאת

בני ישראל. על הנכנסין למקדש בטומאה (ה) ולא נודע להם בסוף, (ו) שנאמר לכל חטאתם, וחטאת היא (ז) שוגג (ת"כ פרק ד, ב.) : **ומפשעיהם.** אף הנכנסין (ח) מזיד בטומאה (שם ג.) : **וכן יעשה לאהל מועד.** כשם שהזה משניהם בפנים, אחת למעלה ושבע למטה, כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם, אחת למעלה ושבע למטה (יומא נז.) : **השכן אתם בתוך טומאותם.** אף על פי שהם טמאים, שכינה ביניהם : **[יח] אל המזבח אשר לפני ה'.** זה מזבח הזהב, שהוא לפני ה' בהיכל. ומה תלמוד לומר ויצא, (ט) לפי שהזה הזהאות על הפרוכת, ועמד מן המזבח ולפנים והזה, ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ, ויתחיל מקרן מזרחית צפונית (יומא נח.) : **וכפר עליו.** ומה היא כפרתו, ולקח מדם (י) הפר ומדם השעיר, מעורבין (כ) זה לתוך זה : **[יט] והזה עליו מן הדם.** אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו, מזה ז' הזאות (ל) על גגו : **וטהרו.** ממה (מ) שעבר : **וקדשו.** לעתיד לבא (ת"כ פרק ד, ג.) : **[כא] איש עתי.** המוכן לכך מיום (נ) אתמול (יומא סו.) : **[כג] ובא אהרן אל אהל מועד.** אמרו רבותינו, שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם (ס) במסכת יומא (דף לב.), ואמרו כל הפרשה כולה אמור על הסדר חוץ מביאה זו, שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב, וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן : **ובא אל אהל מועד.** להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים : **ופשט את בגדי הבד.** אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים. וזהו סדר העבודות, תמיד של שחר בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב, והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטורת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב, וסדר המקראות לפי סדר העבודות כך הוא, ושלח את השעיר במדבר, ורחץ את בשרו במים וגו', ויצא ועשה את עולתו וגו', ואת חלב החטאת וגו', וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל המחנה, ואחר כך ובא אהרן : **והניחם שם.** מלמד שטעונין גניזה, ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום (ע) כפורים אחר : **[כד] ורחץ את בשרו וגו'.** למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה, שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולבש בגדי לבן לעבודת היום וכאן למדנו שכשהוא משנה (פ) מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה (שם לב.) : **במקום קדוש.** המקודש בקדושת עזרה, והיא היתה בגג בית הפרוה, (צ) וכן ד' טבילות הבאות חובה ליום, אבל הראשונה היתה (ק) בחיל (שם ל. ת"כ פרק י, ח.) : **ולבש את בגדיו.** שמנה בגדים שהוא עובד בהן (ר) כל ימות השנה : **ויצא.** מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם : **ועשה את עולתו.** איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו' : **ואת עולת העם.** ואיל לעולה האמור למעלה (ש) ומאת עדת בני ישראל וגו' : **[כה] ואת חלב החטאת.** אימורי (ת) פר ושעיר : **יקטיר המזבחה.** על מזבח החיצון, דאלו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה (שמות ט) : **[כז] אשר הובא את דמם.** להיכל ולפני (א) ולפנים : **[לב] וכפר הכהן אשר ימשח וגו'.** כפרה זו של יום הכיפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול (יומא עג. ת"כ פרק ח, ד.), (ב) לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו : **ואשר ימלא את ידו.** אין לי אלא המשוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין, (ג) תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו (ד) וגו' (ת"כ שם), והם כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך, שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה : **לכהן תחת אביו.** ללמד שאם בנו ממלא את מקומו, (ה) הוא קודם לכל אדם (ת"כ שם ה.) : **[לד] ויעש כאשר צוה ה' וגו'.** כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר הזה, (ו) ולהגיד שבחו של אהרן (ז) שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת המלך :

ויקרא פרק-יז

[ג] אשר ישחט שור או כשב. במוקדשין הכתוב מדבר, (ח) שנאמר להקריב קרבן: במחנה. חוץ (ט) לעזרה (זבחים קו.): **[ד]** דם יחשב. כשופך דם האדם (י) שמתחייב בנפשו: דם שפך. לרבות את הזורק דמים בחוץ: **[ה]** אשר הם זבחים. אשר הם רגילים (כ) לזבוח: **[ז]** לשעירים. לשדים, כמו ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג, כא.): **[ח]** אשר יעלה עולה. לחייב על המקטיר איברים (כ) בחוץ, (עי' ברא"ם) כשוחט בחוץ, שאם שחט אחד והעלה חבירו, שניהם חייבין (ת"כ פרק י, ו. חולין כט): **[ט]** ונכרת. זרעו נכרת, (מ) וימיו נכרתין. **[י]** כל דם. לפי שנאמר בנפש יכפר, יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים, תלמוד לומר (ג) כל דם: ונתתי פני. פנאי שלי, (ס) פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: **[יא]** כי נפש הבשר. של כל בריה בדם היא תלויה, (ע) ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם, תבוא נפש ותכפר על הנפש: **[יב]** כל נפש מכס. להזהיר גדולים על הקטנים: **[יג]** אשר יצוד. (ת"כ חולין פד) אין לי אלא ציד, אווזין ותרנגולין מנין, תלמוד לומר ציד מכל מקום, אם כן למה נאמר אשר יצוד, שלא יאכל בשר אלא (פ) בהזמנה זאת (חולין פד. ת"כ פרק יא, ב.): **[יד]** אשר יאכל. פרט (צ) לטמאים: **[יד]** דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש (ק) שהנפש תלויה בו: **[יז]** כי נפש כל בשר דמו הוא. הנפש (ר) היא הדם. דם ובשר לשון זכר, נפש לשון נקבה: **[טו]** אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב, (ש) שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית (ת) הבליעה, ולמדך כאן שמטמאה באכילתה, ואינה מטמאה במגע, וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש, וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה, תלמוד לומר טרפה, מי שיש במינו (א) טרפה, יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: **[טז]** ונשא עונו. אם יאכל קדש, או יכנס למקדש, (ב) חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת, ועל כבוס (ג) בגדים במלקות:

ויקרא פרק-יח

[ב] אני ה' אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני, אנכי ה' אלהיך (שמות כ, ב.), וקבלתם עליכם מלכותי, מעתה קבלו גזרותי. רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא, לפיכך בא עליהם בגזירה אני ה' אלהיכם, דעו מי גוזר עליכם, דיין להפרע (ד) ונאמן לשלם שכר: **[ג]** כמעשה ארץ מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות, ואותו מקום שישבו בו (ה) ישראל מקולקל מן הכל (ת"כ פרק יג, ה.): **[א]** אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל (ו) מקולקלים יותר מכולם: ובחקתיים לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר, אלא אלו נמוסות שלהן, דברים החקוקין להם, כגון (ז) טרטיאות (ח) ואצטדיאות, ר' מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: **[ד]** את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה (ט) במשפט, שאלו

לא נאמרו היו כדאי לאומרן: **ואת חקותי תשמרו**. דברים שהם גזירת המלך, שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן, ואומות העולם ע"א משיבין עליהן, כגון אכילת חזיר, ולבישת שעטנז, וטהרת מי חטאת, לכך נאמר אני ה', גזרתי עליכם, אי אתם רשאים להפטור: **ללכת בהם**. אל תפטור מתוכם, (י) שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת המצריים והכשדיים: **[ה] ושמרתם את חקותי**. לרבות שאר דקדוקי הפרשה (כ) שלא פרט הכתוב בהם (תי"כ שם יא.). דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים, ושמירה ועשייה למשפטים (שם פרשתא ט, י), (ל) לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים: **וחי בהם**. לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה, והלא סופו הוא מת: **אני ה'**. נאמן לשלם שכר: **[ו] לא תקרבו**. להזהיר הנקבה כזכר, לכך נאמר (מ) לשון רבים: **אני ה'**. נאמן (נ) לשלם שכר: **[ז] ערות אביך**. זו אשת אביך (סנהדרין נד.), או אינו אלא כמשמעו, (ס) נאמר כאן ערות אביך, ונאמר להלן ערות אביו גלה (ויקרא כ, יא.), מה להלן אשת אביו, אף כאן אשת אביו: **וערות אמך**. להביא אמו שאינה (ע) אשת אביו: **[ח] ערות אשת אביך**. לרבות לאחר מיתה: **[ט] בת אביך**. אף בת אנוסה (פ) במשמע: **מולדת בית או מולדת חוץ**. בין שאומרים לו לאביך קיים את אמה, ובין שאומרים לו הוצא את אמה (יבמות כג.), כגון ממזרת או נתינה: **[י] ערות בת בנך וגו'**. בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר (סנהדרין עו.), (צ) ובתו ובת בתו מאשתו (ק) אנו למדין מערות אשה ובתה שנאמר בהן לא תגלה, בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר: **ערות בת בנך**. קל וחומר לבתך, (ר) אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה, (ש) (במסכת יבמות ג.): **[יא] ערות בת אשת אביך**. לימד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית, לכך נאמר בת אשת אביך, בראויה לקידושין: **[יד] ערות אחי אביך לא תגלה**. ומה היא ערותו, אל אשתו (ת) לא תקרב: **[טו] אשת בנך היא**. לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה, (א) פרט לאנוסה ושפחה ונכרית: **[יז] ערות אשה ובתה**. לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה (יבמות צז.), לכך נאמר לא תקח, לשון קיחה, וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה (ויקרא כ, יד.), לשון קיחה, אבל אנס אשה מותר (ב) לישא בתה: **שארה הנה**. קרובות הן זו לזו: **זמה**. עצה, כתרגומו (ג) עצת חטאין, שיצרך יועצך לחטוא: **[יח] אל אחותה**. שתיהן (ד) כאחת (קידושין נ:): **לצרר**. לשון צרה, לעשות את זו צרה לזו: **בחייה**. למדך, שאם גרשה לא ישא את אחותה, (ה) כל זמן שהיא בחיים: **[כא] למלך**. עבודת אלילים היא ששמה מולך, וזו היא עבודתה, שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש (סנהדרין סד): **לא תתן**. זו היא מסירתו לכומרים: **להעביר למלך**. זו העברת האש: **[כג] תבל הוא**. לשון קדש וערוה וניאוף, וכן ואפי על תבליתם (ישע"י י, כה.). דבר אחר תבל הוא, לשון בלילה וערבוב, זרע אדם וזרע בהמה: **[כח] ולא תקיא הארץ אתכם**. משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו, כך ארץ ישראל (ו) אינה מקיימת עוברי עבירה. ותרגומו ולא תרוקן, לשון ריקון, מריקה עצמה מהם: **[כט] הנפשות העושות**. הזכר והנקבה (ז) במשמע: **[ל] ושמרתם את משמרתי**. להזהיר בית דין (ח) על כך: **ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם**. הא אם תטמאו איני אלהיכם, (ט) ואתם נפסלים מאחרי, ומה הנאה יש לי בכם, ואתם מתחייבים כלייה, לכך נאמר אני ה' אלהיכם: חסלת פרשת אחרי:

ויקרא פרק-יט

[ב] דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל, (א) מפני שרוב גופי תורה תלויין בה (ויק"ר כד, ה.) : **קדושים תהיו.** הוּו פרושים מן העריות (ב) ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (ויק"ר שם ו.), אשה זונה וחללה וגו' (ויקרא כא, ז.), אני ה' מקדשכם. (ת"יכ פרשתא א, א.) ולא יחלל זרעו, אני ה' מקדשו (שם טו.). קדושים יהיו (שם ו.), אשה זונה וחללה וגו' (שם ז.) : **[ג] איש אמו ואביו תיראו.** כל אחד מכם תיראו (ג) אביו ואמו, זהו פשוטו. ומדרשו (ת"יכ שם ג, קידושין ל:) אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים, (ד) א"יכ למה נאמר איש, שהאיש סיפק בידו לעשות, אבל אשה רשות (ה) אחרים עליה : **אמו ואביו תיראו.** כאן הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו (ו) בדברים : **ואת שבתתי תשמרו.** סמך שמירת שבת למורא אב, לומר אף על פי שהזהרתיך (ז) על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת, אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצות : **אני ה' אלהיכם.** אתה ואביך חייבים בכבודי (יבמות ה:), (ח) לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. (בי"מ ל"ב.) איזהו מורא, לא ישב במקומו, (ט) ולא ידבר במקומו, (י) ולא יסתור את דבריו. ואיזהו כבוד, מאכיל ומשקה, (כ) מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא (קידושין לא:) : **[ד] אל תפנו אל האלילים.** (כ) לעבדם. (ת"יכ שם י.) אלילים לשון אל, כלא הוא חשוב : **ואלהי מסכה.** תחילתן אלילים הם, ואם אתה פונה אחריהם (מ) סופך לעשותן אלהות : **לא תעשו לכם.** לא תעשו לאחרים, ולא אחרים (נ) לכם. ואם תאמר לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם, (ס) הרי כבר נאמר לא יהיה לך (שמות כ, ג.), לא שלך ולא של אחרים : **[ה] וכי תזבחו וגו'.** לא נאמרה פרשה זו, אלא ללמד, שלא תהא זביחתן אלא על מנת להאכל בתוך הזמן הזה, שאם לקבוע להם זמן אכילה, הרי כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו' (ויקרא ז, טז.) : **לרצנכם תזבחהו.** תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני : **לרצנכם.** אנפיי"צימנטו, זהו לפי פשוטו. ורבותינו למדו (חולין יג:) מכאן למתעסק בקדשים (ע) שפסול, שצריך שיתכוין לשחוט : **[ו] ביום זבחכם יאכל.** כשתזבחהו, תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר : **[ז] ואם האכל יאכל וגו'.** אם אינו ענין לחוץ, לזמנו, שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' (ויקרא שם יח.), תנהו ענין לחוץ למקומו, (פ) יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו, תלמוד לומר והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (שם), ממנו ולא מחבירו, יצא הנשחט במחשבת (צ) חוץ למקומו : **פגול.** מתועב, כמו ומרק פגולים כליהם (ישעי"ה, ד.) : **[ח] ואכליו עונו ישא.** בנותר גמור הכתוב מדבר (ק) ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו, שכבר מיעטו הכתוב, וזהו בנותר גמור מדבר (זבחים כח:), ובמסכת כריתות (ה.) למדוהו (י) מגזרה שוה : **[ט] לא תכלה פאת שדך.** שיניח פאה (ש) בסוף שדהו (ת"יכ פרק א, ט.) : **ולקט קצירך.** שבלים הנושרים בשעת (ת) קצירה אחת או שתים, אבל שלש (א) אינן

לקט (פאה ו, מ"ה): **[י]** לא תעולל. לא תטול עוללות (ב) שבה והן ניכרות. איזהו עוללות, כל שאין לה לא כתף (ג) ולא נטף (פאה ז, מ"ד): **ופרט כרמך**. גרגרי ענבים (ד) הנושרים בשעת בצירה: **אני ה' אלהיכם**. דין (ה) להפרע, ואיני גובה מכם אלא (ו) נפשות, שנאמר אל תגזל דל וגו', כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כב, כג): **[יא] לא תגנבו**. אזהרה לגונב ממון, אבל לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות, דבר הלמד מענינו, (ז) דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד: **ולא תכחשו**. לפי שנאמר וכחש בה (ויקרא ה, כב), משלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תכחשו: **ולא תשקרו**. לפי שנאמר ונשבע על שקר (שם), ישלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תשקרו: **לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו**. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך להשבע לשקר: **[יב] ולא תשבעו בשמי**. למה נאמר, לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ, ז), יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד, מנין לרבות כל הכנויין, ת"ל ולא תשבעו בשמי לשקר, כל שם שיש לי: **[יג] לא תעשק**. זה הכובש (ח) שכר שכיר (ת"כ פרשתא ב): **לא תלין**. לשון נקבה, מוסב (ט) על הפעולה: **עז בקר**. בשכיר יום הכתוב מדבר, שיציאתו (י) מששקעה חמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה, ובמקום אחר הוא אומר (דברים כד) ולא תבוא עליו השמש (דברים כד, טו), מדבר בשכיר לילה (בבא מציעא קי:), שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום, לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה, (יא) לבקש מעות: **[יד] לא תקלל חרש**. אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם, תלמוד לומר בעמך לא תאר (שמות כב, כז), (יב) אם כן למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים, יצא המת (יג) שאינו בחיים (ת"כ שם יג): **ולפני עור לא תתן מכשול**. לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, (יד) אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו (טו) ונוטלה הימנו (שם יד): **ויראת מאלהיך**. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי, לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך, המכיר מחשבותיך. וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו, ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו ויראת מאלהיך: **[טו] לא תעשו עול במשפט**. מלמד שהדין המקלקל את הדין קרוי עול, שנאוי, ומשוקץ, חרם, ותועבה. שהעול קרוי תועבה, שנאמר כי תועבת ה' וגו' כל עושה עול (דברים כה, טו), (טז) והתועבה קרויה שקץ וחרם, שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו' (שם ז, כו): **לא תשא פני דל**. שלא תאמר עני הוא זה (יז) והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות (ת"כ פרק ד, ב): **ולא תהדר פני גדול**. שלא תאמר עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אביישנו ואראה בבושתו, עונש יש בדבר, לכך נאמר, ולא תהדר פני גדול: **בצדק תשפוט עמיתך**. כמשמעו. דבר אחר הוא דן את חבירך (יח) לכף זכות: **[טז] לא תלך רכיל**. אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה, אשפיי"מנט בלעז. וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה. לא תלך רכיל, הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו, כח), ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה, מלשני בסתר רעהו (תהלים קא, ה), לשון רמיה (שם קכ, ב), לשון מדברת גדולות (שם יב, ד), לכך אני אומר, שהלשון הולך ומרגל, שהכ"ף נחלפת בגימ"ל, שכל האותיות שמוצאיהם ממקום א' (ק) מתחלפות זו בזו, בי"ת בפ"א, וגימ"ל בכ"ף וקו"ף, בכ"ף ונו"ן בלמ"ד, וזי"ן בצד"י, וכן וירגל בעבדך (שמואל ב יט, כח), רגל במרמה לאמר עלי רעה, וכן לא רגל על לשונו (תהלים טו, ג), וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה, וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים, על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל, לשון רוגל. ותרגומו לא תיכול קורצין, כמו ואכלו קורציהון די יהודאי (דניאל ג, ח), אכל קורצא בי מלכא, נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום

הלעטה, והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ומעמידים על האמת, ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין, לשון קורץ בעיניו (משלי ו, יג), שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים: **לא תעמוד על דם רעך**. לראות במיתתו, ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו (ת"כ פרק ד, ח.): **אני ה'**. נאמן לשלם (ד) שכר, ונאמן (ש) להפרע: **[יז] ולא תשא עליו חטא**. לא תלבין את פניו ברבים: **[יח] לא תקום**. (יומא כג) אמר לו השאילני מגלך, אמר לו לאו, למחר אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני, זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה, אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו לאו, למחר אמר לו השאילני מגלך, אמר לו הא לך (ת) ואיני כמותך שלא השאלתני, זו היא נטירה (יומא כג), שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: **ואהבת לרעך כמוך**. אמר ר' עקיבא זה כלל (א) גדול בתורה (ת"כ שם יב): **[יט] את חקתי תשמרו**. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגוי, חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר: **ובגד כלאים**. למה נאמר, לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו, יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, תלמוד לומר בגד, מנין לרבות הלבדים, תלמוד לומר שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז, ואומר אני, נוז לשון דבר (ב) הנמלל (ג) ושזור זה עם זה לחברו, מישטי"ר בלע"ז, כמו חזיין לנאזי דאית בהון (מועד קטן יב:), שאנו מפרשין לשון (ד) כמוש, פלישטר"א, ולשון שעטנז פירש מנחם, מחברת (ה) צמר ופשתים: **[כ] נחרפת לאיש**. מיועדת ומיוחדת לאיש, ואיני יודע לו דמיון במקרא. (ו) ובשפחה כנענית שחציה שפחה וחציה בת חורין (ז) המאורסת לעבד עברי (ח) שמותר בשפחה הכתוב מדבר: **והפדה לא נפדתה**. פדויה ואינה פדויה, וסתם פדיון בכסף (ת"כ פרק ה, ג. גיטין לט): **או חפשה**. (ט) בשטר: **בקרת תהיה**. היא לוקה ולא הוא. (י) יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבו מיתה, כי לא חפשה, ואין קידושיה קידושין גמורין. ורבותינו (כריתות יא) למדו מכאן שמי שהוא במלקות יהא בקריאה, (כ) שהדיינים המלקין קורין על הלוקה, אם לא תשמור לעשות וגוי (דברים כח, נח), והפלא ה' את מכותך וגוי' (שם נט): **כי לא חפשה**. לפיכך אין חייב עליה מיתה, (ל) שאין קידושיה קידושין, הא אם חופשה, קידושיה קידושין (מ) וחייב מיתה (גיטין מג): **[כב] ונסלח לו מחטאתו אשר חטא**. (כריתות ט) לרבות את (נ) המזיד כשוגג: **[כג] וערלתם ערלתו**. ואטמתם אטימתו, יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: **שלש שנים יהיה לכם ערלים**. מאימתי מונה לו, משעת נטיעתו (ת"כ פרשתא ג. ג), יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר, (ס) תלמוד לומר יהיה, (ע) בהוייתו יהא (שם ד): **[כד] יהיה כל פרוי קדש**. כמעשר שני (קידושין נד): שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגוי' קדש לה' (ויקרא כז, ל), מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים, אלא בפדיון, אף זה כן. ודבר זה הלולים לה' הוא, שנושאו שם (פ) לשבח ולהלל לשמים: **[כה] להוסיף לכם תבואתו**. המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות, היה ר' עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם, לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו: **אני ה'**. אני ה' המבטיח על כן, ונאמן לשמור הבטחתו: **[כז] לא תאכלו על הדם**. להרבה פנים נדרש בסנהדרין, (סג) אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה, ועוד הרבה: **לא תנחשו**. כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות, (צ) פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך: **לא תעוננו**. לשון עונות ושעות, שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית קשה לצאת (סנהדרין סו): **[כז] לא תקיפו פאת ראשכם**. זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו (ק) ולפדחתו (מכות כ), ונמצא הקף ראשו עגול סביב, שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: **פאת זקנד**. סוף הזקן וגבוליו, והן חמש, שתים בכל לחי, ולחי למעלה אצל הראש (ד) שהוא רחב ויש בו שתי פאות, ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד

(שם כ. כ): **[כח] ושרט לנפש**. כן דרכן של אמוריים, (ש) להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: **וכתבת קעקע**. כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם, (ת) שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם (שם כא. כ): **קעקע**. לשון והוקע אותם (במדבר כה, ד. ד), והוקענום (שמואל-ב כא, ו), תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם, ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע, (א) פורפו"ינט בלע"ז: **[כט] אל תחלל את בתך להזנותה**. במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קידושין: **ולא תזנה הארץ**. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם, וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו' (ירמיה ג, ג): **[ל] ומקדשי תיראו**. לא יכנס לא במקלו ולא במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו. ואף על פי שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמורו, אין בנין בית המקדש (ב) דוחה שבת (יבמות ו. ו): **[לא] אל תפנו אל האובות**. אזהרה לבעל אוב (ג) וידעוני. (סנהדרין סה.). בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו, וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע (ד) לתוך פיו והעצם מדבר: **אל תבקשו**. להיות עסוקים בה, (ה) שאם תעסקו בס אתם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם: **אני ה' אלהיכם**. דעו את מי אתם מחליפין במי: **[לב] מפני שיבה תקום**. יכול זקן (ו) אשמאי, תלמוד לומר זקן, אין זקן אלא שקנה (ז) חכמה (קידושין לב: ת"כ פרק ז. יב.): **והדרת פני זקן**. איזהו הדור, לא ישב במקומו, ולא יסתור את דבריו. יכול יעצים עיניו (ח) כמי שלא ראהו, לכך נאמר ויראת מאלהיך, שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: **[לג] לא תונו**. אונאת דברים, (ט) לא תאמר לו אמש היית עובד עבודת כוכבים, ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: **[לד] כי גרים הייתם**. מוס שבך אל תאמר לחברך: **אני ה' אלהיכם**. אלהיך ואלהיו אני: **[לה] לא תעשו עול במשפט**. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט, ומהו משפט השנוי כאן, היא המדה והמשקל והמשורה. מלמד שהמודד נקרא דיין, (י) שאם שיקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין, וקריו עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה, וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין, (כ) מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם: **במדה**. זו מדת (ל) הארץ (ב"מ סא: בבא בתרא פט:): **במשקל**. כמשמעו: **ובמשורה**. היא מדת (מ) הלח: **[לו] אבני צדק**. הם המשקולות ששוקלין כנגדן: **איפה**. היא (נ) מדת היבש: **הין**. זו היא מדת (ס) הלח: **אשר הוצאתי אתכם**. על מנת כן. דבר אחר אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, ואני הנאמן להפרע ממי שטומן משקלותיו במלח (ע) להונות את הבריות שאין מכירים בהם:

ויקרא פרק כ

[ב] ואל בני ישראל תאמר. עונשין (פ) על האזהרות: **מות יומת**. בבית דין, ואם אין כח לבית דין, עם הארץ (צ) מסייעין אותן (ת"כ פרשתא י, ד. ד): **עם הארץ**. עם שבגינו נבראת הארץ, דבר אחר עם (ק) שעתידין לירש את הארץ על ידי מצות הללו (שם): **[ג] אתן את פני**. פנאי שלי, (י) פונה אני מכל עסקי ועוסק בו (שם יב.): **באיש**. ולא בצבור, שאין כל (ש) הצבור נכרתין: **כי מזרעו נתן למלך**. לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש, בן בנו ובן בתו (ת) מנין, תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך (שם ו. ו), זרע פסול מנין, ת"ל בתתו מזרעו למולך (שם ז. סנהדרין סד:): **למען טמא את**

מקדשי. את כנסת ישראל שהיא **(א)** מקודשת לי, כלשון ולא יחללו את מקדשי (ויקרא כא, כג.): **[ד] ואם העלם יעלימו.** אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה, אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: **[ה] ובמשפחתו.** אמר ר' שמעון וכי משפחה מה חטאה, אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין, שכולם **(ב)** מחפין עליו: **והכרתי אותו.** למה נאמר, לפי שנאמר ובמשפחתו, יכול יהיו כל המשפחה בהכרת, תלמוד לומר אותו. אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין: **לזנות אחרי המולך.** לרבות שאר עבודת אלילים שעבדה בכך (ת"כ שם טו.), ואפילו אין זו **(ג)** עבודתה: **[ז] והתקדשתם.** זו פרישות עבודת אלילים: **[ט] אביו ואמו קלל.** לרבות לאחר **(ד)** מיתה (שם פרק ט, ג. סנהדרין פה.): **דמיו בו.** זו סקילה, וכן כל מקום שנאמר דמיו בו, דמיהם במ, ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם במ, ופשוטו של מקרא, כמו דמו בראשו, אין נענש על מיתתו, אלא הוא, שהוא גרם לעצמו שיהרג: **[י] ואיש.** פרט **(ה)** לקטן: **אשר ינאף את אשת איש.** פרט לאשת קטן (קידושין יט. סנהדרין נב.), למדנו שאין לקטן קידושין, ועל איזו אשת איש **(ו)** חייבתי לך: **אשר ינאף את אשת רעהו.** פרט לאשת עובדי גילולים, למדנו שאין קידושין לעובדי גילולים: **מות יומת הנואף והנואפת.** כל מיתה האמורה בתורה סתם, **(ז)** אינה אלא חנק: **[יב] תבל עשוי.** גנאי. לישנא אחרינא מבלבלין **(ח)** זרע האבן בזרע הבן: **[יג] משכבי אשה.** מכניס כמכחול **(ט)** בשפופרת (ע"י סנהדרין נה.): **[יד] ישרפו אתו ואתהן.** אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו, שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו, אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאיסור, שנשא את חמותו ואמה (סנהדרין עו.). ויש מרבתינו שאומרים **(שם)** אין כאן אלא חמותו, ומהו אתהן, את אחת מהן, ולשון יוני הוא הן אחת: **[טו] ואת הבהמה תהרוגו.** אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה, לפיכך אמר הכתוב תסקל. קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחבירו לעבור עבירה. כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות (דברים יב, ב.), הרי דברים קל וחומר מה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה, המטה את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה, על אחת כמה וכמה: **[יז] חסד הוא.** לשון ארמי חרפה, חסודא. ומדרשו (סנהדרין נח.) אם תאמר קין נשא אחותו, חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו, שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג.): **[יח] הערה.** גלה, וכן כל לשון ערוה גלוי הוא, והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר, כמו זעוה, מגזרת ולא קם ולא זע (אסתר ה, ט.), וכן אחוה מגזרת אח. והעראה זו נחלקו בה רבותינו, **(יבמות נה.)** יש אומרים זו נשיקת שמש, ויש אומרים זו הכנסת עטרה: **[יט] וערות אחות אמך.** שנה הכתוב באזהרתך, לומר, שהוזהר עליהן בין על אחות אביו ואמו מן האב, בין על אחיותיהן מן האם **(שם נד.)**, אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: **[כ] אשר ישכב את דדתו.** המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה, **(י)** שהוא בעונש הליכת ערירי: **ערירים.** כתרגומו בלא ולד, ודומה לו ואנכי הולך ערירי (בראשית טו, ב.), יש לו בנים קוברו, אין לו בנים מת בלא בנים, לכך שנה בשני מקראות אלו, ערירים ימותו, ערירים יהיו, ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה, לא יהיו לו כשימות, לפי שקוברו בחייו, ערירים יהיו, שאם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: **[כא] נדה היא.** השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו לאסור העראה בה כנדה שהעראה מפורשת בה את מקורה הערה: **[כג] ואקץ.** לשון מיאוס, קצתי בחיי **(בראשית כז, מו.)**, כאדם שהוא קץ במזונו: **[כה] והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה.** אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי מובדלין ונכרין הם, אלא בין טהורה לך **(כ)** לטמאה לך, בין שנשחט רובו של סימן, לנשחט חציו, וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: **אשר הבדלתי לכם לטמא.** **(כז)**

לאסור: **[כז]** ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי, ואם לאו, אתם של נבוכדנצר וחביריו, רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם, נפשי קצה בבשר חזיר, אי אפשי ללבוש כלאים, אבל יאמר אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, תלמוד לומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים: **[כז]** כי יהיה בהם אוב וגו'. כאן נאמר בהם מיתה, ולמעלה כרת, עדים והתראה בסקילה, מזיד בלא התראה בהכרת, ושגגתם חטאת, וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת: חסלת פרשת קדושים:

אמור

פרשת

ויקרא פרק-כא

[א] אמור אל הכהנים. אמור, ואמרת, להזהיר **(א)** גדולים על הקטנים (יבמות קיד. ת"כ פרשת א, א.). **בני אהרן**. יכול חללים, תלמוד לומר **(ב)** הכהנים: **בני אהרן**. אף בעלי מומין במשמע: **בני אהרן**. ולא בנות אהרן (קידושין לה.): **לא יטמא בעמיו**. בעוד שהמת **(ג)** בתוך עמיו, יצא מת **(ד)** מצוה (ת"כ שם ג.): **[ב]** כי אם לשארו. אין שארו אלא **(ה)** אשתו (שם ד.): **[ג]** הקרובה. לרבות את **(ו)** הארוסה (שם יב. יבמות ס.): **אשר לא היתה לאיש**. למשכב: **לה יטמא**. **(ז)** מצוה (ת"כ שם): **[ד]** לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו (שם טו.), וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו, בעוד שהיא בתוך עמיו שיש לה קוברין, שאינה מת מצוה, ובאיזה שאר אמרתי, באותו שהיא להחלו, להתחלל הוא מכהונתו: **[ה]** לא יקרחו קרחה. על מת, **(ח)** והלא אף ישראל הוזהרו על כך, אלא לפי שנאמר בישראל (קידושין לו. מכות כ) בין עיניכם, (דברים יד, א.) יכול לא יהא חייב על כל הראש, תלמוד לומר בראשם, וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה, נאמר כאן קרחה ונאמר להלן בישראל קרחה, מה כאן כל הראש **(ט)** אף להלן כל הראש במשמע, כל מקום שיקרח בראש, ומה להלן על מת, אף כאן על מת (ת"כ פרק א, ג. קידושין לו. מכות כ.): **ופאת זקנם לא יגלחו**. לפי שנאמר בישראל ולא תשחית (ויקרא יט, כז.), יכול לקטו במלקט **(י)** ורהיטני, לכך נאמר לא יגלחו, שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער: **ובבשרם לא ישרטו שרטת**. לפי שנאמר בישראל ושרט לנפש לא תתנו (שם כח.), יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת, תלמוד לומר לא ישרטו שרטת, לחייב על כל שריטה ושריטה, **(כ)** שתיבה זו יתירה היא לדרוש, שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: **[ו]** קדושים יהיו. על כרחם יקדישום **(כ)** בית דין בכך (ת"כ פרק א, ו.). **[ז]** זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר (יבמות סא.): **חללה**. שנולדה מן הפסולים שבכהונה (קידושין עז.), כגון

בת אלמנה מכהן גדול, או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט, (קידושין עז) וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים (מ) לכהונה: **[ח]** **וקדשתו**. על כרחו, שאם לא רצה לגרש, הלקהו (ג) ויסרהו עד שיגרש (יבמות פח): **קדוש יהיה לך**. נהוג בו קדושה לפתוח ראשון בכל דבר, ולברך ראשון בסעודה (ת"כ): **[ט]** **כי תחל לזנות**. כשתחלל על ידי זנות, (ס) שהיתה בה זיקת (ע) בעל, וזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין, ורבותינו נחלקו בדבר (סנהדרין נא), והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: **את אביה היא מחללת**. (סנהדרין נב) חללה ובזתה את כבודו, שאומרים עליו ארור שזו ילד, ארור שזו גדל (שם נב): **[י]** **לא יפרע**. לא יגדל פרע על אבל (ת"כ פרשתא ב, ג), (פ) ואיזהו גידול פרע יותר משלשים יום: **[יא]** **ועל כל נפשת מת**. באהל (צ) המת: **נפשת מת**. להביא רביעית דם מן (ק) המת שמטמא באהל (נוזר לח): **לאביו ולאמו לא יטמא**. לא בא אלא להתיר (ר) לו, מת מצוה (שם מז: ת"כ שם ד): **[יב]** **ומן המקדש לא יצא**. אינו הולך אחר המטה (ת"כ שם ה. סנהדרין יח). ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן, (ש) וכן משמעו, אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: **ולא יחלל את מקדש**. שאינו מחלל בכך את העבודה, שהתיר לו הכתוב, הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל: **[יד]** **וחללה**. שנולדה מפסולי (ת) כהונה: **[טו]** **ולא יחלל זרעו**. הא אם נשא אחת מן הפסולות, זרעו הימנה חלל מדין קדושת (א) כהונה: **[יז]** **לחם אלהיו**. מאכל אלהיו, כל (ב) סעודה קרויה לחם, כמו עבד לחם רב (דניאל ה, א): **[יח]** **כי כל איש אשר בו מום לא יקרב**. אינו דין (ג) שיקרב, כמו הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א, ח): **חרם**. שחוטמו שקוע בין שתי העינים, שכוחל שתי עיניו (ד) כאחת (בכורות מג): **שרוע**. שאחד מאיבריו גדול מחבירו, עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה, או שוקו אחת ארוכה (ה) מחברתה: **[כ]** **או גבן**. שוריציולי"ש בלע"ז, שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב: **או דק**. שיש לו בעיניו דוק שקורין טיל"א (שם לח), כמו הנוטה כדוק (ישעיה מ, כב): **או תבלל**. דבר המבלבל את העין, כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא, שהוא עוגל המקיף את השחור שקוראים פרוניל"א, והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור. ותרגום תבלול חיליז, לשון חלזון, שהוא דומה לתולעת אותו החוט, וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש (ו) עינב (שם): **גרב וילפת**. מיני שחין הם: **גרב**. זו החרס, שחין היבש מבפנים ומבחוץ: **ילפת**. היא חזזית המצרית, ולמה נקראת ילפת, שמלפת והולכת עד יום המיתה, והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים. ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים, שנאמר ובגרבו ובחרס (דברים כח, כז), כשסמוך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב, וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב, כך מפורש בבכורות (בכורות מא): **מרוח אשך**. לפי התרגום מריס פחדין, (ז) שפחדיו מרוססים, שביצים שלו כתותין. פחדין כמו גידי פחדיו ישורגו (איוב מ, יז): **[כא]** **כל איש אשר בו מום**. לרבות שאר (ח) מומין (ת"כ פרק ג, א): **מום בו**. בעוד מומו בו פסול, הא אם עבר מומו כשר: **לחם אלהיו**. כל מאכל (ט) קרוי לחם: **[כב]** **מקדשי הקדשים**. אלו קדשי הקדשים: **ומן הקדשים יאכל**. אלו קדשים קלים, ואם נאמרו קדשי הקדשים, למה נאמרו קדשים קלים, אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום, שמצינו שהותרו לזר, שאכל משה בשר המלואים, אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל, שלא מצינו זר חולק בהן, לכך נאמרו קדשים קלים (ת"כ פרק ג, ח), כך מפורש בזבחים (קא): **[כג]** **אך אל הפרכת**. להזות שבע הזאות (י) שעל הפרכת: **ואל המזבח**. החיצון. ושניהם הוצרכו להכתב, (כ) ומפורש בת"כ (שם י): **ולא יחלל את מקדשי**. שאם עבד, עבודתו (ל) מחוללת להפסל: **[כד]** **וידבר משה**. המצוה הזאת: **אל אהרן וגו' ואל כל בני ישראל**. להזהיר בית דין על (מ) הכהנים (שם יב).

ויקרא פרק-כב

[ב] וינזרו. אין נזירה אלא פרישה, וכן הוא אומר וינזר מאחרי (יחזקאל יד, ז), נזורו אחר (ישעיה א, ד), יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן. דבר אחר וינזרו מקדשי בני ישראל, אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי, סרס המקרא **(ג)** ודרשהו: **אשר הם מקדישים לי.** לרבות קדשי כהנים עצמן: **[ג] כל איש אשר יקרב.** אין קריבה זו אלא אכילה, וכן מצינו שנאמרה אזהרה אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה, בכל קדש לא תגע, (ויקרא יב, ד.) אזהרה לאוכל, ולמדוה רבותינו (זבחים לג:.) מגזירה שוה. **(ס)** ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה, שהרי נאמר כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו, ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה, וכן נדרש בת"כ (פרשתא ד, ז.), וכי יש נוגע חייב, אם כן מה תלמוד לומר יקרב, משיכשר להקרב, שאין חייבין עליו משום טומאה, אלא אם כן קרבו מתיריו, **(ע)** ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה, **(פ)** כבר נדרשו במס' שבועות (ז.) אחת לכלל, ואחת לפרט וכו': **וטמאתו עליו.** וטומאת האדם עליו. יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו, ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר, על כרחך ממשמעו אתה למד, במי שטומאתו פורחת ממנו **(צ)** הכתוב מדבר, וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה: **ונכרתה וגו'.** יכול מצד זה לצד זה, יכרת ממקומו ויתיישב במקום אחר, תלמוד לומר אני ה', בכל מקום אני: **[ד] בכל טמא נפש.** במי שנטמא במת: **[ה] בכל שרץ אשר יטמא לו.** בשיעור הראוי לטמא (ת"כ פרק ד, ד.), **(ק)** בכעדשה (ת"כ:.) או באדם. **(ר)** במת: **אשר יטמא לו.** כשיעורו לטמא, **(ש)** וזהו כזית: **לכל טומאתו.** לרבות נוגע בזב, וזבה, **(ת)** נדה, ויולדת: **[ו] נפש אשר תגע בו.** באחד מן הטמאים **(א)** הללו: **[ז] ואחר יאכל מן הקדשים.** נדרש ביבמות (עד:.) בתרומה, שמותר לאכלה **(ב)** בהערב השמש: **מן הקדשים** ולא כל הקדשים: **[ח] נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה.** לענין הטומאה הזהיר כאן, **(ג)** שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא, **(ד)** אלא טומאת אכילה בבית הבליעה, אסור לאכול בקדשים, וצריך לומר וטרפה, מי שיש במינו טרפה, יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה: **[ט] ושמרו את משמרתו.** מלאכול תרומה **(ה)** בטומאת הגוף: **ומתו בו.** למדנו שהיא מיתה **(ו)** בידי שמים (סנהדרין פג:.) **[י] לא יאכל קדש.** בתרומה הכתוב מדבר, שכל הענין דבר בה (שם פג:.) **תושב כהן ושכיר.** תושבו של כהן ושכירו, **(ז)** לפיכך תושב זה נקוד פתח, לפי שהוא דבוק, ואיזהו תושב, זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל, ואיזהו שכיר, זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש, **(ח)** בא הכתוב ולמדך כאן, שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: **[יא] וכהן כי יקנה נפש.** עבד כנעני שקנוי **(ט)** לגופו: **ויליד ביתו.** אלו בני השפחות, ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה, שאף הוא קנין כספו, ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו' בספרי (קרח יז:.) **[יב] לאיש זר.** ללוי **(י)** וישראל: **[יג] אלמנה וגרושה.** מן האיש הזר: **וזרע אין לה.** ממנו **(כ)**: **ושבה.** הא אם יש לה זרע ממנו, **(כ)** אסורה בתרומה כל זמן שהזרע **(כ)** קיים (יבמות פז:.) **וכל זר לא יאכל בו.** לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה, זרות אמרתי לך, ולא אנינות: **[יד] כי יאכל קדש.** **(כ)** תרומה: **ונתן לכהן את הקדש.** דבר הראוי להיות קדש, **(כ)** שאינו פורע לו מעות, אלא פירות של חולין, והן נעשין תרומה: **[טו] ולא יחללו וגו'.** להאכילם לזרים: **[טז] והשיאו אותם.** את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם, שהובדלו לשם תרומה וקדשו, ונאסרו עליהם. ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא, שלא לצורך **(ע)** תרגמו כן:

והשיאו אותם. זה אחד מג' אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו, וכן ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו (במדבר ו, יג), הוא יביא את עצמו, וכן ויקבור אותו בגיא (דברים לד, ו), הוא קבר את עצמו, כך נדרש בספרי (נשא לב): **[יח] נדריהם.** (חולין ב) הרי (פ) עלי (חולין קלט): **[נדבותם]**. הרי (צ) זו: **[יט] לרצונכם.** הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני, שיהא לכם לרצון, אפיישמני"ט בלע"ז. ואיזהו הראוי לרצון: **תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים.** אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות, ואינו נפסל במום, אלא בחסרון אבר: **[כא] לפלא נדר.** להפריש (ק) בדיבורו: **[כב] עורת.** שם דבר של מום, (ר) עורון בלשון נקבה, שלא יהא בו מום של עורת: **או שבור.** לא (ש) יהיה: **חרוץ.** ריס של עין שנסדק או שנפגם (בכורות לח), וכן שפתו שנסדקה או נפגמה (שם לט): **יבלת.** ורוא"ה בלע"ז: **גרב.** מין חזזית, וכן ילפת ולשון ילפת כמו וילפת שמשון (שופטים טז, כט), שאחווה בו עד יום מיתה, שאין לה רפואה: **לא תקריבו.** שלשה פעמים, להזהיר על הקדשן, ועל שחיטתן, ועל זריקת דמן (תמורה ו): **ואשה לא תתנו.** אזהרת הקטרתן: **[כג] שרוע.** אבר גדול מחבירו: **קלוט.** פרסותיו (ת) קלוטות: **נדבה תעשה אתו.** לבדק הבית: **ולנדר.** למזבח: **לא ירצה.** איזה הקדש בא לרצות, הוי אומר זה (א) הקדש המזבח (תי"כ פרק ז, ו): **[כד] ומעוך וכתות ונתוק וכרות.** בביצים או בגיד: **מעוך.** ביציו מעוכין ביד: **כתות.** כתושים יותר ממעוך (בכורות לט): **נתוק.** תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן, אבל נתונים הם בתוך הכיס, והכיס לא נתלש: **וכרות.** כרותין בכלי ועודן בכיס: **ומעוך.** תרגומו ודמריס, זה לשונו בארמית, לשון כתישה: **וכתות.** תרגומו ודרסיס, כמו הבית הגדול רסיסים (עמוס ו, יא), בקיעות דקות, וכן קנה המרוסס: **ובארצכם לא תעשו.** דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה, (ב) לכך נאמר בארצכם, לרבות כל אשר בארצכם, שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ, (ג) שהרי סרוס חובת הגוף הוא, וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: **[כה] ומיד בן נכר.** נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום, (ד) ואף על פי שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר, זאת נוהגת בבמה שבשדות, (תמורה ז) אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה, אבל תמימה תקבלו מהם, לכך נאמר למעלה איש איש, לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל (חולין יג): **משחתם.** חבולהון: **לא ירצו לכם.** לכפר (ה) עליכם: **[כז] כי יולד.** פרט ליוצא דופן: **[כח] אתו ואת בנו.** נוהג בנקבה, שאסור לשחוט האם והבן או (ו) הבת, ואינו נוהג בזכרים, (ז) ומותר לשחוט האב והבן (תי"כ פרק ח, א. חולין עח): **אתו ואת בנו.** אף בנו ואותו (ח) במשמע (חולין פב): **[כט] לרצונכם תזבחו.** תחלת זביחתכם הזהירו שתהא לרצון לכם, ומהו הרצון: **ביום ההוא יאכל.** לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן, אל תשחוטוהו על מנת לאכלו למחר, שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם, לדעתכם, מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים, ואף על פי שפרט בנאכלים לשני ימים, (ט) חזר ופרט בנאכלין ליום אחד, שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן: **[ל] ביום ההוא יאכל.** לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן, שאם לקבוע לה זמן אכילה, כבר כתיב ובשר זבח תודת שלמיו וגו' (ויקרא ז, טו): **אני ה'.** דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך: **[לא] ושמרתם.** זו (י) המשנה (תי"כ פרק ט, ג): **ועשיתם.** זה המעשה: **[לב] ולא תחללו.** לעבור על דברי מזידין. (יב) ממשמע שנאמר ולא תחלל, מה תלמוד לומר ונקדשתי, (יג) מסור עצמך וקדש שמי, יכול ביחיד, תלמוד לומר בתוך בני ישראל, וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו על מנת למות, שכל המוסר עצמו על מנת הנס, אין עושין לו נס, שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר והן לא ידיע להוא לך מלכא וגו' (דניאל ג, יח), מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו': **[לג] המוציא אתכם.** על מנת כן: **אני ה'.** נאמן לשלם שכר:

ויקרא פרק-כג

[ב] דבר אל בני ישראל וגו' מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם, שמעברים את השנה (מ) על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים: **[ג]** ששת ימים. מה ענין שבת אצל מועדות, ללמדך שכל המחלל את המועדות, מעלין עליו כאילו חלל את השבתות, וכל המקיים את המועדות, מעלין עליו כאלו קיים את השבתות: **[ד]** אלה מועדי ה'. למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר (נ) בקדוש החדש: **[ה]** בין הערבים. משש שעות (ס) ולמעלה: פסח לה'. הקרבת (ע) קרבן ששמו פסח: **[ח]** והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים בפרשת פנחס, ולמה נאמרו כאן, לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: **[ו]** והקרבתם אשה לה'. מכל מקום, אם אין פרים, הבא אילים, ואם אין פרים ואילים, הבא כבשים: **[ז]** שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת, שם דבר הוא שבוע של ימים, (פ) שטייני"א בלע"ז, וכן כל לשון שמונת, ששת, חמשת, שלשת: **מלאכת עבודה**. אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן, כגון דבר האבד, כך הבנתי מתורת כהנים (פרשתא יב, ח.), דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה (צ) וכו': **[י]** ראשית קצירכם. שתהא ראשונה (ק) לקציר: **עומר**. עשירית האיפה, כך היתה (ר) שמה, כמו וימודו בעומר (שמות טז, יח.): **[יא]** והניף. כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד, (ש) מוליך ומביא לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד לעצור (ת) טללים רעים (מנחות סב.): **לרצונכם**. אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם: **ממחרת השבת**. ממחרת יום טוב הראשון של פסח, שאם אתה אומר שבת בראשית (א) אי אתה (ב) יודע איזהו (שם סו.): **[יב]** ועשיתם. **כבש**. חובה לעומר (ג) הוא בא: **[יג]** ומנחתו. מנחת (ד) נסכיו: **שני עשרנים**. כפולה היתה: **ונסכו יין רביעית ההין**. אף על פי שמנחתו כפולה, אין נסכיו כפולים (מנחות פט.): **[יד]** וקלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: **וכרמל**. הן קליות שקורין גרניל"ש: **בכל משבתיכם**. נחלקו בו חכמי ישראל (קידושין לו.), יש שלמדו מכאן, שהחדש נוהג בחוצה לארץ, ויש אומרים, לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: **[טו]** ממחרת השבת. ממחרת יום טוב: **תמימות תהיינה**. מלמד שמתחיל ומונה מבערב, שאם לא כן אינן תמימות: **[טז]** השבת השביעית. כתרגומו שבועתא (ה) שביעית: **עד ממחרת השבת השביעית תספרו**. ולא עד בכלל, והן ארבעים ותשעה יום: **חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'**. ביום החמשים (ו) תקריבוהו. ואומר אני זהו מדרשו, אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו, ומקרא מסורס הוא: **מנחה חדשה**. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש, ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר, אינה כשאר כל המנחות שהיא באה (ז) מן השעורים: **[יז]** ממושבותיכם. ולא מחוצה לארץ: **לחם תנופה**. לחם תרומה המורס לשם גבוה, (ח) וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: **בכורים**. ראשונה לכל המנחות, אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים (ט) לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: **[יח]** על הלחם. בגלל הלחם, חובה (י) ללחם: **ומנחתם ונסכיהם**. כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים, גי עשרונים לפר, ובי עשרונים לאיל, ועשרון לכבש, זו היא המנחה. והנסכים, חצי ההין לפר, ושלישית ההין לאיל, ורביעית ההין לכבש (במדבר טו, ד-ט-י): **[יט]** ועשיתם שעיר עזים. יכול ז' כבשים והשעיר האמורים כאן

הם ז' הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים, כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם, (ג) אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן, אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין (תי"כ פרק יג, ו. מנחות מה): (כ) **והניף הכהן אותם תנופה**. מלמד שטעונין תנופה מחיים (מנחות סב.), (ג) יכול כולם, תלמוד לומר על שני כבשים: **קדש יהיו**. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים, הוזקק לומר בשלמי צבור (מ) שהם קדשי קדשים: (כב) **ובקצרכם**. חזר ושנה, לעבור עליהם בשני לאוין. אמר רבי אבדימי ברבי יוסף, מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן, וראש השנה ויום הכפורים וחג מכאן, ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי, מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו: **תעזב**. הנח לפניכם, והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם: **אני ה' אלהיכם**. נאמן לשלם שכר: (כד) **זכרון תרועה**. זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות (ר"ה לב.), (ג) לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: (כה) **והקרבנתם אשה**. המוספים האמורים בחומש הפקודים: (כז) **אך**. כל אכין ורקין שבתורה מיעוטיין, מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינם שבים: (ל) **והאבדתני**. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא, כשהוא אומר והאבדתי, למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (לא) **כל מלאכה וגו'**. לעבור עליו בלאוין הרבה, או להזהיר על מלאכת לילה (ס) כמלאכת יום: (לה) **מקרא קדש**. [ביוה"כ] קדשהו בכסות נקיה ובתפלה, (ע) ובשאר ימים טובים, במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה: (לו) **עצרת היא**. עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר אמר, בני, בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם: **כל מלאכת עבודה**. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם, שאם לא תעשה יש חסרון כיס בדבר: **לא תעשו**. יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה, תלמוד לומר, היא: (לז) **עלה ומנחה**. (מנחות מד) מנחת נסכים הקריבה (פ) עם העולה (מנחות מד): **דבר יום ביומו**. חוק הקצוב בחומש (צ) הפקודים: **דבר יום ביומו**. הא אם עבר יומו בטל קרבנו: (לט) **אך בחמשה עשר יום תחגו**. קרבן שלמים לחגיגה, יכול תדחה את השבת, תלמוד לומר, אך, הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה: **באספכם את תבואת הארץ**. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה, מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור, פעמים שהוא בא באמצע הקיץ או החורף: **תחגו**. שלמי חגיגה: **שבעת ימים**. אם לא הביא בזה יביא בזה, יכול יהא מביאן כל שבעה, תלמוד לומר וחגותם אותו, יום אחד במשמע, ולא יותר, ולמה נאמר שבעה, לתשלומין: (מ) **פרי עץ הדר**. עץ, שטעם עזו ופריו שוה (סוכה לה.): **הדר**. הדר באילנו משנה לשנה, (ק) וזהו אתרוג: **כפת תמרים**. חסר וי"ו, למד שאינה אלא (ר) אחת: **וענף עץ עבת**. שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים, וזהו הדס, העשוי כמין קליעה: (מב) **האזרח**. זה (ש) אזרח: **בישראל**. לרבות את הגרים (תי"כ פרק יז, ט): (מג) **כי בסכות הושבתני**. ענני כבוד (סוכה יא):

ויקרא פרק-כד

[ב] צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות, ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן, לפרש צורך המנורה, וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך: **שמן זית זך**. שלשה שמנים יוצאים מן הזית, הראשון

קרוי זך, והן מפורשים במנחות (דף פט. ו) ובת"כ (פרשתא יג, א.): **תמיד**. מלילה ללילה, כמו עולת תמיד, שאינה אלא מיום ליום: **[ג] לפרכת העדת**. שלפני הארון, שהוא קרוי עדות. ורבותינו דרשו (שבת כב. ת"כ שם ט.), על נר מערבי, שהוא עדות לכל באי עולם, שהשכינה שורה בישראל, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מתחיל, ובה (ת) היה מסיים: **יערוך אתו אהרן מערב עד בוקר**. יערוך אותו, עריכה הראויה למדת כל הלילה (ת"כ שם יא.), ושיערו חכמים, חצי לוג לכל נר ונר, והן כדאי אף ללילי תקופת טבת, ומדה זו הוקבעה להם: **[ד] המנורה הטהרה**. שהיא זהב טהור. דבר אחר על טהרה של מנורה, שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר: **[ו] שש המערכת**. שש חלות המערכה (א) האחת: **השלחן הטהר**. של זהב טהור. דבר אחר על טהרו של שלחן, (ב) שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל (ג) גבי השלחן (ת"כ פרק יח, ד.): **[ז] ונתת על המערכת**. על כל אחת משתי המערכות, היו שני בזיכי לבונה, מלא (ד) קומץ לכל אחת: **והיתה**. הלבונה הזאת: **ללחם לאזכרה**. שאין מן הלחם לגבוה כלום, אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת, והיא לזכרון ללחם, שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ, שהוא אזכרה למנחה: **[ט] והיתה**. המנחה הזאת, שכל דבר הבא מן התבואה, בכלל מנחה היא: **ואכלהו**. מוסב על הלחם, שהוא לשון זכר: **[י] ויצא בן אשה ישראלית**. (ת"כ) מהיכן יצא, רבי לוי אומר מעולמו (ה) יצא, רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא, לגלג ואמר, ביום השבת יערכנו, (ו) דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים, בתמיה. ומתניתא אמרה (ת"כ פרשתא יד, א.), מבית דינו של משה יצא מחוייב, בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו מה טיבך לכאן, אמר להם מבני דן אני, אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם (במדבר ב, ב.) כתיב, נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף: **בן איש מצרי**. הוא המצרי (ז) שהרגו משה: **בתוך בני ישראל**. מלמד (ח) שנתגייר: **וינצו במחנה**. על עסקי המחנה: **ואיש הישראלי**. זה שכנגדו שמיחה בו (ט) מטע אהלו: **[יא] ויקב**. כתרגומו, ופריש שנקב שם המיוחד וגדף (סנהדרין נו.), והוא שם המפורש ששמע מסיני: **ושם אמו שלומית בת דברי**. שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר, שהיא לבדה היתה זונה: **שלמית**. דהות פטטה שלם עלך, שלם עלך, שלם עליכון, מפטטת בדברים, שואלת בשלום הכל: **בת דברי**. דברנית היתה, מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה: **למטה דן**. מגיד שהרשע גורם גנאי לו, גנאי לאביו, גנאי לשבטו, כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן (שמות לא, ו.), שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: **[יב] וינחהו**. לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד, ויודעים היו (י) שהמקושש במיתה, (סנהדרין עח.) שנאמר מחלליה מות יומת (שמות שם יד.), אבל לא פורש להם (כ) באיזו מיתה, לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו (במדבר טו, לד.), אבל במקלל הוא אומר, לפרוש להם, שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: **[יד] השמעים**. אלו העדים: **כל**. להביא את הדיינים: **את ידיהם**. אומרים לו דמך בראשך, ואין אנו נענשים במיתתך, (ל) שאתה גרמת לך: **כל העדה**. במעמד כל העדה (ת"כ פרק יט, ג.), (מכאן), ששלוחו של אדם כמותו: **[טו] ונשא חטאו**. בכרת, כשאין התראה: **[טז] ונקב שם**. אינו חייב עד שיפרש את השם, ולא המקלל בכינוי: **ונקב**. לשון קללה, כמו מה אקב (במדבר כג, ח.): **[יז] ואיש כי יכה**. לפי שנאמר מכה איש וגוי (שמות כא, יב.), אין לי אלא שהרג את האיש, אשה וקטן מנין, תלמוד לומר כל נפש אדם: **[כ] כן ינתן בו**. פירשו רבותינו שאינו נתינת מום ממש, אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד, (מ) לכך כתיב בו לשון נתינה, דבר הנתון מיד ליד: **[כא] ומכה בהמה ישלמנה**. למעלה דבר בהורג בהמה, וכאן דבר בעושה (נ) בה חבורה: **ומכה אדם יומת**. אפילו לא הרגו, אלא עשה בו חבורה, שלא נאמר כאן נפש, ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב, (ס) ובא להקישו למכה בהמה, מה מכה בהמה מחיים, אף מכה אביו ואמו מחיים, פרט למכה לאחר

מיתה, לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב, הוצרך לומר במכה שפטור, ומה בבהמה בחבלה, שאם אין חבלה אין תשלומין, אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה: **[כב]** אני ה' אלהיכם. אלהי כולכם, כשם שאני מיחד שמי עליכם, כך אני מיחד שמי על הגרים: **[כג]** ובני ישראל עשו. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה, רגימה, ותלייה: חסלת פרשת אמור:

בהר

פרשת

ויקרא פרק-כה

[א] בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו **(א)** כללותיה (ופרטותיה) ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בת"כ (פרשת א, א.). ונראה לי שכך פירושה, לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמיסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב: **[ב]** שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר **(ג)** בשבת בראשית: **[ד]** יהיה לארץ. לשדות **(ה)** ולכרמים: **לא תזמור**. שקוצצין **(ו)** זמורותיה, ותרגומו לא תכסח, **(ה)** ודומה לו קוצים כסוחים (ישעיה לג, יב.), שרופה באש כסוחה (תהלים פ, יז.): **[ה]** את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה, והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיח: **לא תקצור**. להיות מחזיק בו כשאר קציר **(ו)** אלא הפקר יהיה לכל: **נזירך**. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: **לא תבצר**. אותם אינך בוצר, **(ז)** אלא מן המופקר: **והיתה שבת הארץ וגו'**. אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית **(ח)** אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: **שבת הארץ לכם לאכלה**. מן השבות **(ט)** אתה אוכל, ואי אתה אוכל מן **(י)** השמור (ת"כ פרק א, ג.): **לך ולעבדך ולאמתך**. לפי שנאמר ואכלו אביוני עמך (שמות כג, יא.), יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים, **(כ)** תלמוד לומר לך ולעבדך ולאמתך, הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן (ת"כ שם ו.): **ולשכירך ולתושבך**. אף **(ל)** הגרים (שם ז.): **[ז]** ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת, בהמה לא כל שכן, **(מ)** שמזונותיה עליך, מה תלמוד לומר ולבהמתך, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה כלה **(נ)** לבהמתך מן הבית (ת"כ. שם ח. תענית ו.): **[ח]** שבתת שנים. שמטות שנים, **(ס)** יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם, תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים, הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה (ת"כ פרשת ב, א.): **והיו לך ימי שבע וגו'**. מגיד לך שאף על פי שלא עשית שמטות **(ע)** עשה יובל לסוף מ"ט שנה. ופשוטו של מקרא יעלה לך

חשבון שנות השמטות (פ) למספר מ"ט : **ט** והעברת. לשון ויעבירו קול במחנה (שמות לו, ו), לשון (צ) הכרזה : **ביום הכפורים**. ממשמע שנאמר ביום הכפורים, איני יודע שהוא בעשור לחדש, אם כן למה נאמר בעשור לחדש, אלא לומר לך, תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם, ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם, אלא בבית דין בלבד (תי"כ שם ה). : **י** וקדשתם. (תי"כ פרק ב, א.) בכניסתה מקדשין אותה בבית דין, (ק) ואומרים מקודשת השנה : **וקראתם דרור**. לעבדים, בין נרצע, בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר, אמר ר' יהודה, מהו לשון דרור, כמדוייר בי דיירא (ר) וכו' (ראש השנה ט), שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים : **יובל הוא**. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה, ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיעת שופר : **ושבתם איש אל אחזתו**. שהשדות (ש) חוזרות לבעליהן : **ואיש אל משפחתו תשובו**. לרבות את (ת) הנרצע : **יא** יובל הוא שנת החמשים שנה. מה תלמוד לומר, לפי שנאמר וקדשתם וגו', כדאיתא (א) בראש השנה (ח), ובתי"כ (פרק ג, א.) : **את נזריה**. את הענבים המשומרים, אבל בוצר אתה מן המופקרים. כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל, (ב) נמצאו שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו, שנת מ"ט שמטה, ושנת החמשים יובל : **יב** קדש תהיה לכם. תופסת דמיה (ג) כהקדש, יכול תצא היא לחולין, (ד) תלמוד לומר תהיה, בהוייתה תהא (תי"כ פרק ג, ג.) : **מן השדה תאכלו**. על ידי השדה אתה אוכל מן הבית, שאם כלה לחיה מן השדה, אתה צריך לבער מן הבית (שם ד). כשם שנאמר בשביעית, (ה) כך נאמר ביובל : **יג** תשובו איש אל אחזתו. והרי כבר נאמר ושבבתם איש אל אחזתו, אלא לרבות, המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה, שחוזרת (ו) לאביו ביובל : **יד** וכי תמכרו וגו'. לפי פשוטו, כמשמעו. ועוד יש דרשה, מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, מכור, ומנין שאם באת לקנות, קנה מישראל חברך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך : **אל תונו**. זו אונאת (ז) ממון (שם פרשתא ג, ד. ביי"מ נח.) : **טו** במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו, ליישב המקרא על אופניו, על האונאה בא להזהיר, כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל, ולפי השנים (ח) ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה, שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל, ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים, הרי נתאנה לוקח, ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה, הרי נתאנה מוכר, לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן, וזהו שנאמר, במספר שני תבואות ימכר לך, לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו. ורבותינו דרשו מכאן (ערכין כט), שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים, (ט) שתעמוד שתי שנים ביד הלוקחו מיום ליום, ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים, כגון, שמכרה לו בקמותיה, ושני, אינו יוצא מפשוטו, כלומר, מספר שנים של תבואות, ולא של שדפון, ומיעוט שנים שנים : **טז** תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר : **תמעט מקנתו**. תמעט (י) בדמיה : **יז** ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים (תי"כ פרק ד, א.), שלא יקניט איש את חבירו, ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, לפי דרכו והנאתו של יועץ, ואם תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מאלהיך : **יח** וישבבתם על הארץ לבטח. שבעון שמטה ישראל (כ) גולים, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה, והרצת את שבתותיה (ויקרא כו, לד), ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמטות שבטלו היו : **יט** ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה. שלא תדאגו משנת בצורת : **ואכלתם לשבע**. אף בתוך המעים (כ) תהא בו ברכה : **כ** ולא נאסף. אל (מ) הבית : **את תבואתו**. כגון יין ופירות האילן, וספיחין (נ) הבאים מאליהם : **כא** לשלוש השנים. למקצת הששית מניסן ועד ראש השנה, ולשביעית, ולשמינית, שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו

בניסן: **[כב]** עד השנה התשיעית. עד חג הסוכות של תשיעית שהיא עת בוא תבואתה של שמינית לתוך הבית, שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות, ובתשרי הוא עת האסיף לבית. **(ט)** ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבע שנים, בששית שלפני השמטה השביעית, שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל, ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כולן: **[כג]** והארץ לא תמכר. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים **(ע)** ביובל, שלא יהא הלוקח כובשה **(ת"כ שם ח.)**: **[צמנתת]**. לפסיקה, למכירה פסוקה עולמית: **כי לי הארץ**. **(ת"כ)** אל תרע עינך בה **(שם, פ)** שאינה שלך: **[כד]** ובכל ארץ אחזתכם. **(ת"כ)** לרבות בתים, ועבד עברי **(שם ט.)**, **(צ)** ודבר זה מפורש בקידושין בפרק א' **(דף כא.)**. ולפי פשוטו, סמוך לפרשה שלאחריו, שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים, **(ק)** או הוא, או קרובו, ואין הלוקח יכול לעכב: **[כה]** כי ימוך אחיך ומכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני **(ת"כ פרק ה, א.)**: **[מאחזתו]**. ולא כולה, למדה תורה דרך ארץ, **(י)** שישיר שדה לעצמו: **וגאל את ממכר אחיו**. ואין הלוקח **(ש)** יכול לעכב: **[כו]** ואיש כי לא יהיה לו גואל. וכי יש לך אדם בישראל שאין לו **(ת)** גואלים, אלא גואל שיוכל לגאול **(א)** ממכרו קידושין שם ת"כ פרק ה, ב.): **[כז]** וחשב את שני ממכרו. כמה שנים היו עד היובל, כך וכך, ובכמה מכרתיה לך, בכך וכך, עתיד היית להחזירה ביובל, נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה, אכלת אותה שלש שנים או ארבע, הוצא את דמיהן מן החשבון, וטול את השאר, וזהו והשיב את העודף. בדמי המקח על האכילה שאכל, ויתנם ללוקח: **לאיש אשר מכר לו**. המוכר הזה, **(ב)** שבא לגאלה: **[כח]** די השיב לו. מכאן שאינו **(ג)** גואל לחצאין **(ערכין ל.)**: **עד שנת היובל**. **(ת"כ)** שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום, **(ד)** שהיובל משמט בתחלתו **(ת"כ שם ז.)**: **[כט]** בית מושב עיר חומה. בית בתוך עיר המוקפת חומה **(ה)** מימות יהושע בן נון **(שם פרשת ד, א.)**: **והיתה גאלתו**. לפי שנאמר בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה, ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה, הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף, שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה, ולאחר מכאן אינו גואלה: **והיתה גאלתו**. **(ו)** של בית: **ימים**. ימי שנה שלימה קרויים ימים, וכן תשב הנערה אתנו ימים **(בראשית כד, נה.)**: **[ל]** וקם הבית וגו' לצמיתת. יצא מכחו של מוכר ועומד **(ז)** בכחו של קונה: **(אשר לא חמה)**. לו קרינו, אמרו רז"ל אע"פ שאין לו עכשיו, הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר נקבה היא, והוצרך לכתוב לה, אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים, תקנו לו במסורת זה נופל על זה): **לא יצא ביבל**. אמר רב ספרא **(אף)** אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: **[לא]** ובתי החצרים. כתרגומו פצחיא, עיירות פתוחות מאין חומה, ויש הרבה בספר יהושע הערים וחצריהם **(יהושע יג, כח.)**, בחצריהם ובטירותם **(בראשית כה, טז.)**: **על שדה הארץ יחשב**. הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל, ויוצאין ביובל לבעלים, אם לא נגאלו: **גאלה תהיה לו**. מיד אם ירצה, ובזה יפה כחו מכח שדות, שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים **(ת"כ פרק ו, ב.)**: **וביובל יצא**. **(ח)** בחנם: **[לב]** וערי הלויים. ארבעים ושמונה עיר שנתנו להם: **גאלת עולם**. גואל מיד אפילו לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים, או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם, ואינו חלוט לסוף שנה: **[לג]** ואשר יגאל מן הלויים. ואם יקנה בית או עיר מהם: **ויצא ביבל**. אותו ממכר של בית, או של עיר, וישוב ללוי שמכרו, ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל, וגאולה זו, לשון מכירה. דבר אחר לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללויים, **(ט)** יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלויים, אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט, ת"ל ואשר יגאל מן הלויים, אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם: **ויצא ממכר בית**. הרי זו מצוה אחרת, **(י)** ואם לא גאלה, יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: **כי בתי ערי הלויים היא אחזתם**. לא היה להם נחלת שדות וכרמים, אלא ערים לשבת ומגרשיהם, לפיכך הם להם במקום

שדות, ויש להם גאולה כשדות, (ב) כדי שלא יופקע נחלתם מהם: **[לד] ושדה מגרש עריהם לא ימכר**. מכר גזבר, שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים (ז) ביובל, כמו שנאמר בישראל ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד (ויקרא כז, כ), אבל בן לוי גואל לעולם: **[לה] והחזקת בו**. אל תניחהו שירד ויפול, ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד. למה זה דומה, למשאוי שעל החמור, עודהו על החמור, אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ, חמשה אין מעמידין אותו: **גר ותושב**: אף אם הוא גר או תושב, (מ) ואיזהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד עבודת אלילים ואוכל נבלות: **[לו] נשך ותרבית**. חד שווינהו רבנן, ולעבור עליו בשני לאוין: **ויראת מאלהיך**. לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית, וקשה לפרוש הימנו, ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו, הוצרך לומר ויראת מאלהיך, או התולה מעותיו בנכרי כדי להלוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו, לכך הוצרך לומר, ויראת מאלהיך (ב"מ נח:): **[לח] אשר הוצאתי וגו'**. והבחנתי בין בכור לשאינו בכור, אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית, ואומר של נכרי הם. דבר אחר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי, אפילו הן כבודות עליכם: **לתת לכם את ארץ כנען**. בשכר שתקבלו מצותי: **להיות לכם לאלהים**. שכל הדר בארץ ישראל, אני לו לאלהים, וכל היוצא ממנה, כעובד עבודת אלילים (ת"כ פרשתא ה, ד): **[לט] עבודת עבד**. עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד, שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ, ולא ינעול לו מנעליו: **[מ] כשכיר כתושב**. עבודת קרקע, ומלאכת אומנות, כשאר שכירים התנהג בו: **עד שנת היובל**. אם פגע בו יובל לפני שש שנים (נ) היובל מוציאו: **[מא] הוא ובניו עמו**. אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן, אלא מכאן, שרבו חייב במזונות בניו (ת"כ פרק ז, ג): **ואל אחזת אבותיו**. אל כבוד אבותיו, (ס) ואין לזלזלו בכך (מכות יג): **אחזת**. חזקת: **[מב] כי עבדי הם**. שטרי קודם (ת"כ פרשתא ו, א): **לא ימכרו ממכרת עבד**. בהכרזה, כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אבן הלקח: **[מג] לא תרדה בו בפרך**. מלאכה שלא לצורך, כדי לענותו, אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה, והוא אינו צריך, עדור תחת הגפן, עד שאבוא, שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הדבר הזה מסור ללב, לכך נאמר ויראת: **[מד] ועבדך ואמתך אשר יהיו לך**. אם תאמר אם כן במה אשתמש, בעבדי איני מושל, בז' אומות איני נוחל, שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז), אלא מי ישמשני: **מאת הגוים**. הם יהיו לך לעבדים: **אשר סביבתיכם**. ולא שבתוך גבול ארצכם, שהרי בהם אמרתי, לא תחיה כל נשמה: **[מה] וגם מבני התושבים**. שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם, הבן הולך אחר האב, ואינו בכלל לא תחיה, אלא אתה מותר לקנותו בעבד (קידושין סז): **מהם תקנו**. (ע) אותם תקנו: **[מו] והתנחלתם אתם לבניכם**. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם, שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם: **והתנחלתם**. כמו והתחזקתם: **איש באחיו**. להביא נשיא בעמו ומלך במשרתו שלא לרדות בפרך: **[מז] יד גר ותושב**. גר והוא תושב, כתרגומו ערל ותותב, וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב: **וכי תשיג יד גר ותושב עמך**. מי גרם לו שיעשיר, דבוקו עמך: **ומך אחיך עמו**. מי גרם לו שימוך, דבוקו עמו, על ידי שלמד ממעשיו: **משפחת גר**. זהו עכו"ם, כשהוא אומר לעקר, זה הנמכר לעבודת אלילים עצמה (שם כ. ב"מ עא), להיות לה שמש, ולא לאלהות, אלא לחטוב עצים, ולשאוב מים: **[מח] גאולה תהי' לו**. מיד, אל תניחהו שיטמע (פ) עד שנת היובל, שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל, שהרי ביובל יצא, כמו שנאמר למטה, ויצא בשנת היובל, ובנכרי שתחת ידך הכתוב מדבר, (צ) ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין, מפני חלול השם (ב"ק קיג), אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון

לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הנכרי מן דמיו, אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה, נמצא שקנה הנכרי עבודת שנה במנה, ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשה מנים, ויתן לו העבד ט"ו מנים, וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים: **[נ]** כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשוב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה, וינכה לו: **[נא]** אם עוד רבות בשנים. עד היובל: לפיהן. הכל כמו שפירשתי: **[נג]** לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר (ק) ואתה רואה: **[נד]** ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל, ואינו נגאל בשש: (הוא ובניו עמו. הנכרי חייב במזונות בניו): **[נה]** כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה, כאלו משעבדן מלמעלה:

ויקרא פרק-כו

[א] לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לנכרי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות (י) אף אני כמותו, הואיל ורבי עובד עבודת אלילים אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו, לכך נאמרו מקראות הללו (ת"יכ פרק ט, ו.י). ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר, בתחלה הזהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על השביעית, סופו למכור מטלטליו, לכך סמך לה, וכי תמכור ממכר, (מה כתיב ביה או קנה מייד וגוי דבר הנקנה מייד ליד) לא חזר בו, סוף מוכר אחוזתו, לא חזר בו, סוף מוכר את ביתו, לא חזר בו, סוף לוח ברבית, כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות, לא חזר בו, סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו, לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי: **ואבן משכית**. לשון כסוי, כמו ושכותי כפי (שמות לג, כב.), שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: **להשתחות עליה**. אפילו לשמים, לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא, (ש) ואסרה תורה לעשות כן, חוץ (ת) מן המקדש: **[ב]** אני ה'. נאמן לשלם שכר: חסלת פרשת בהר:

בחקתי

פרשת

[ג] אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו (א) הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקותי, תלכו שתהיו עמלים (ב) בתורה: **ואת מצותי תשמרו**. הוו עמלים בתורה על מנת לשמור (ג) ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה, א.) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: **[ד]** בעתם. בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, (ד) כגון (בלילי רביעית. רש"י ישן) בלילי (ה) שבתות (תעניית כג. ת"יכ פרק א, א.): **ועץ השדה**. הן אילני סרק, (ו) ועתידין לעשות פירות (ת"יכ שם ו.) **[ה]** והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרובה, ואתם עסוקים בו עד הבציר, (ז) ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: **ואכלתם לחמכם לשבע**. אוכל קמעא, (ח) והוא מתברך במעיו (שם ז.) **[ו]** ונתתי שלום. שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה, אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול (ט) כנגד הכל, וכן הוא אומר עושה שלום ובורא (י)

את הכל (ישעיה מע, ז): **וחרב לא תעבר בארצכם**. אין צריך לומר שלא יבאו למלחמה, אלא אפילו לעבור (ב) דרך ארצכם ממדינה למדינה (ת"כ פרק ב, ג):

ז) לפניכם לחרב. איש בחרב (ז) רעהו (שם): **ח) ורדפו מכם**. מן החלשים שבכם, (מ) ולא מן הגבורים שבכם (שם ד): **חמשה מאה ומאה רבבה**. וכי כך הוא החשבון, (נ) והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו, (יש מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר, וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים וחשוביהם בלשון רש"י בפרשת בראשית, לא היה צריך להתחיל, ומה טעם פתח, שגם כן כפל ועיין שם בישובם, וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מוהר"ר משה חריף נר"ו, שמלת רבבה סובל ב' פירושים, פירוש א' עשרת אלפים, ועל זה מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון, ופירוש ב', רבבה מספר מרובה, על שם ריבוי, וזה הפירוש שולל רש"י. באומרו והלא לא היה צריך לומר וכו'. ודו"ק) **אלא אינו דומה מועטין העושין את (ס) התורה, למרובים העושין את התורה (שם): ונפלו איביכם וגו'.** שיהיו נופלין לפניכם, (ע) שלא כדרך הארץ: **ט) ופניתי אליכם**. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם. משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים (פ) וכו', כדאיתא בת"כ (פרק ב, ה): **והפריתי אתכם**. בפריה (צ) ורביה (שם ה): **והרביתי אתכם**. בקומה (ק) זקופה (שם): **והקימתי את בריתי אתכם**. ברית חדשה, לא כברית הראשונה שהפרתם אותה, אלא ברית חדשה שלא תופר, שנאמר וכתתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה (ירמיה לא, ל), לא כברית וגו' (ת"כ שם): **י) ואכלתם ישן נושן**. הפירות יהיו משתמרין וטובים (י) להתיישן, שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד (שם פרק ג, א): **וישן מפני חדש תוציאנו**. שיהיו הגרנות מלאות חדש (ש) והאוצרות מלאות ישן, וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר, (ת) לתת החדש לתוכן: **יא) ונתתי משכני**. זה (א) בית המקדש: **ולא תגעל נפשי**. אין רוחי קצה בכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר, כמו כי שם נגעל מגן גבורים (שמואל ב א, כא), לא קבל המשיחה, שמושחין מגן של עור בחלב מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור: **יב) והתהלכתי בתוכם**. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מזדעזעים ממני, יכול לא תיראו ממני, תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים: **יג) אני ה' אלהיכם**. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה, שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים, ועשיתי לכם נסים גדולים: **מטת**. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר, כמו עשה לך מוסרות ומוטות (ירמיה כז, ב), קבילי"א בלע"ז: **קוממיות**. בקומה זקופה: **יד) ואם לא תשמעו לי**. להיות עמלים בתורה, ולדעת מדרש חכמים. (ב) יכול לקיום המצות, כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מצות אמור, הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי, להיות עמלים בתורה. ומה תלמוד לומר לי, אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו, וכן בנמרוד גבור ציד לפני ה' (בראשית י, ט), שמכירו ומתכוין למרוד בו, וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד (שם יג, ג), מכירים את רבונו ומתכוונים למרוד בו: **ולא תעשו**. משלא תלמדו, לא תעשו, (ג) הרי שתי עבירות (ת"כ פרשתא ב, ג): **טו) ואם בחקתי תמאסו**. מואס באחרים (ד) העושים: **משפטי תגעל נפשכם**. שונא החכמים: **לבלתי עשות**. מונע את אחרים מעשות: **את כל מצותי**. כופר שלא צויתם, לכך נאמר את כל מצותי, ולא נאמר את כל המצות: **להפרכם את בריתי**. כופר בעיקר. הרי שבע עבירות, הראשונה גוררת השניה, וכן עד השביעית, ואלו הן, לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, כופר בעיקר: **טז) והפקדתי עליכם**. וצויתי (ה) עליכם: **שחפת**. חולי שמשחף את הברש, אנפוליי"ש בלע"ז, דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית (ו) פניו זעופה: **קדחת**. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו, כמו כי אש קדחה באפי (דברים לב, כב): **מכלות עיניים ומדיבת נפש**. העיניים צופות וכלות לראות שיקל וירפא, וסוף שלא ירפא, וידאבו הנפשות של משפחתו במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה, קרויה כליון עינים: **וזרעתם לריק**. תזרעו ולא תצמת,

ואם **ז** תצמתו, ואכלוהו אויביכם: **ז** ונתתי פני. פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי להרע לכם: **ורדו בכם שנאיכם**. כמשמעו, ישלטו בכם. אגדת ת"כ מפרשה זו (פרק ד. ט): **אף אני אעשה זאת**. איני מדבר אלא באף, וכן אף אני אלך עמם בקרי: **והפקדתי עליכם**. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו, עד שהראשונה פקודה אצלכם, אביא אחרת ואסמכנה לה: **בהלה**. מכה המבהלת את הבריות, ואיזו, זו מכת **ח** מותן: **את השחפת**. יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו, תלמוד לומר שחפת, שהוא נשחף, או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח, תלמוד לומר ואת הקדחת, מלמד שהוא מקדיח, או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה, תלמוד לומר מכלות עינים, או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה, תלמוד לומר ומדיבות נפש: **וזרעתם לריק זרעכם**. זורעה ואינה מצמחת, ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים, ומה ת"ל ואכלוהו אויביכם, הא כיצד, זורעה שנה ראשונה, ואינה מצמחת, שנה שניה מצמחת **ט** ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור, **י** ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד. ד"א וזרעתם לריק זרעכם, כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר, שאתה עמל בהם ומגדלן, והחטא בא ומכלה אותם, שנאמר אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם (איכה ב, כב): **ונתתי פני בכם**. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם, כך נאמר ברעה ונתתי פני. משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: **ונגפתם לפני איביכם**. שיהא המות הורג אתכם מבפנים, **ז** ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ (ת"כ פרק ד, ה): **ורדו בכם שנאיכם**. שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם, **ז** שבשעה שאומות העולם עובדי אלילים עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי, שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' (שופטים ו, ג), ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ (שם ד), אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם, וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו' (מיכה ג, ג. ת"כ שם): **ונסתם**. מפני **מ** אימה: **ואין רודף אתכם**. מבלי **נ** כח: **יח** ואם עד אלה. ואם בעוד אלה **ס** לא תשמעו: **ויספתיו**. עוד יסורין **ע** אחרים: **שבע על חטאתיכם**. שבע פורעניות **פ** על ז' העבירות האמורות למעלה (ת"כ פרק ה, א): **יט** ושברתי את גאון עזכם. זה בית המקדש, וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם (יחזקאל כד, כא): **ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה**. זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיד על ראשך נחשת וגו' (דברים כח, כג), שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיעה, והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע, והיא משמרת פירותיה, אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע, והיא חורב בעולם, והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיעה, והיא **צ** מאבדת פירותיה: **כ** ותם לריק כחכם. הרי אדם עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש **ק** שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום, אבל אדם שעמל וחרש זרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון ומלקה אותו, **י** הרי שניו של זה קהות (ת"כ שם ד): **ולא תתן ארצכם את יבולה**. אף מה שאתה **ש** מוביל לה בשעת הזרע (שם): **ועץ הארץ**. אפילו מן הארץ יהא לקוי, **ת** שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה (שם): **לא יתן**. משמש למעלה ולמטה, אעץ ואפרי: **לא יתן פריו**. כשהוא מפרה משיר פירותיו, הרי שתי קללות, ויש כאן שבע פורעניות: **כא** ואם תלכו עמי קרי. רבותינו אמרו עראי, במקרה, שאינו אלא לפרקים, כן תלכו עראי במצות. ומנחם פירש לשון מניעה, וכן הוקר רגלך (משלי כה, יז), וכן יקר רוח, (משלי יז, כז) וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס, לשון קושי, שמקשים לבם להמנע מהתקרב אלי: **שבע כחטאתיכם**. שבע פורעניות אחרים במספר שבע כחטאתיכם: **כב** והשלחתי. לשון **א** גירווי: **ושכלה אתכם**. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך, בהמה שאין דרכה בכך מנין, תלמוד לומר וישן בהמות

אשלח **(ב)** בם (דברים לב, כד.), הרי שתים, ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה, תלמוד לומר עם חמת זוחלי עפר (שם), מה אלו נושכין וממיתין, אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים **(ג)** בארץ ישראל, חמור נושך וממית, ערוד נושך וממית: **ושכלה אתכם.** אלו **(ד)** הקטנים: **והכריתה את בהמתכם.** מבחוץ: **והמעיטה אתכם.** **(ה)** מבפנים: **ונשמו דרכיכם.** שבילים גדולים ושבילים קטנים, הרי שבע פורעניות, שן בהמה, ושן חיה, חמת זוחלי עפר, ושכלה, והכריתה, והמעיטה, ונשמו: **[כג] לא תוסרו לי.** לשוב **(ו)** אלי: **[כה] נקם ברית.** ויש נקם שאינו בברית, **(ז)** כדרך שאר נקמות, וזהו סמוי עיניו **(ח)** של צדקיהו. דבר אחר נקם ברית, נקמת בריתי אשר **(ט)** עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא, היא מלחמת **(י)** חיילות אויבים: **ונאספתם.** מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: **ושלחתי דבר בתוכם.** וע"י הדבר, ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם, לפי שאין מלינים את המת בירושלים, **(כ)** וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנים ביד אויב: **[כו] מטה לחם.** לשון משען, כמו מטה עז (ירמיה מח, יז): **בשברי לכם מטה לחם.** אשבור לכם כל מסעד אוכל, **(ל)** והם חצי רעב: **ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד.** מחוסר **(מ)** עצים: **והשיבו לחמכם במשקל.** שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולה ומשתברת בתנור, והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: **ואכלתם ולא תשבעו.** זה מארה בתוך המעים בלחם. הרי ז' פורעניות, חרב, מצור, דבר, שבר מטה לחם, חוסר עצים, פת נפולה, מארה במעים. ונתתם אינה מן המנין **(נ)** שהיא החרב: **[לז] במתיכם.** מגדלים וברניות: **חמניכם.** מין עבודת אלילים שמעמידין על הגגות, ועל שם שמעמידין בחמה קרויין חמנים: **ונתתי את פגריכם.** תפוחי רעב היו, ומוציאים יראתם מחיקם **(ס)** ומנשקים אותם, וכרסו נבקעת ונופל עליה: **וגעלה נפשי אתכם.** זה סילוק שכינה (תי"כ פרק ו, ד): **[לא] ונתתי את עריכם חרבה.** יכול מאדם, כשהוא אומר והשימותי אני את הארץ, הרי אדם אמור, הא מה אני מקיים חרבה, מעובר ושב: **והשימותי את מקדשיכם.** יכול מן הקרבנות, כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים, הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם מן הגדודיות, שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם. הרי שבע פורעניות, אכילת בשר בניס ובנות, והשמדת במות הרי שתים, כריתת חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו, ונתתי את פגריכם וגוי הרי שלש, סלוק שכינה ארבע, חרבן ערים, שממון מקדש מן הגדודיות, ולא אריח קרבנות, הרי שבע: **[לב] והשמתי אני את הארץ.** זו מדה טובה **(ע)** לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם, **(פ)** שתהא שוממה מיושביה: **[לג] ואתכם אזרה בגוים.** זו מדה קשה, שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין, וישראל נזרו כבמזרה, כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחבירתה: **והריקתי.** כששולף החרב מתרוקן הנדן. **(צ)** ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר, **(ק)** כאדם שמריק את המים ואין **(ר)** סופן לחזור: **והיתה ארצכם שממה.** שלא תמהרו לשוב לתוכה, ומתוך כך עריכם יהיו חרבה, נראות לכם חרבות, שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאילו אין כרמו וביתו חרבים, כך שנויה בת"כ (פרק ז, א): **[לד] אז תרצה.** תפייס את כעס המקום, **(ש)** שכעס על שמטותיה: **והרצת.** למלך את שבתותיה: **(כל מימי השמה.** לשון העשות, ומ"ם דגש במקום כפל שממה): **[לה] את אשר לא שבתה.** שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד ע' שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים שנה. שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים, ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים, הוא שנאמר ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלית וגוי' (יחזקאל ד, ד.), וכלית את אלה וגוי' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום **(ת)** ונשאת את עון בית יהודה (שם ו, ו), ונבואה זו נאמרה ליחזקאל

בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין, ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו, הרי ארבעים ושש. ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו, (א) מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה, וכל שנות רשעו עשרים ושתים, כמו שאמרו באגדת חלק, ושל אמון שנים, ואחת עשרה ליהויקים, וכנגדן לצדקיהו. צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שנה, והם שש עשרה למאה י"ד שמיטין ובי' יובלות הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע, לשלשים ושש שנה חמש שמיטות, הרי שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים. (נ"א ואותו יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם). ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים, (ב) וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצתה הארץ את שבתותיה וגומר, למלאות שבעים שנה (דברים הימים-ב לו, כא.). **[לו]** **והבאתי מרדך**. פחד ורד לבב מ"ם של מרד יסוד נופל הוא, כמו מ"ם של מועד ושל מוקש: **ונסו מנסת חרב**. כאילו רודפים (ג) הורגים אותם: **עלה נדף**. שהרוח דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש (ד) ומוציא קול, וכן תרגומו קל טרפא דשקיף, לשון חבטה, שדופות קדים, שקיפן קידום, לשון משקוף, מקום חבטת הדלת וכן תרגומו של חבורה, משקופי: **[לז]** **וכשלו איש באחיו**. כשירצו לנוס יכשלו זה בזה, כי יבהלו לרוץ: **כמפני חרב**. כאילו בורחים מלפני הורגים, שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם. ומדרשו (ת"כ פרק ז, ה.), וכשלו איש באחיו, זה נכשל בעונו של זה, (ה) שכל ישראל ערבין זה לזה: **[לח]** **ואבדתם בגוים**. כשתהיו פזורים (ו) תהיו אבודים זה מזה: **ואכלה אתכם**. אלו המתים בגולה: **[לט]** **בעונת אבותם אתם**. כשעונות אבותם אתם כשאוחרים מעשה (ז) אבותיהם בידיהם (שם פרק ח, ב): **ימקו**. לשון המסה, כמו ימסו, וכמוהו תמקנה בחוריהן (זכרי' יד, יב.), נמקו חבורותי (תהלים לח, ו): **[מא]** **והבאתי אתם**. אני בעצמי אביאם. (ח) זו מדה טובה לישראל, שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות עובדי אלילים נעשה כמעשיהם, אני איני מניחם, אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי, שנאמר והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' (יחזקאל כ, לב.), חי אני וגו' אם לא ביד חזקה וגו' (שם לג. ת"כ שם ה.): **או אז יכנע**. כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא, לו.), (ט) אם אז יכנע. לשון אחר אולי, שמא אז יכנע לבבם וגו': **ואז ירצו את עונם**. יכפרו על עונם (י) ביסוריהם: **[מב]** **וזכרתי את בריתי יעקוב**. בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון (כ) שיבוא ויבשר גאולת בניו: **וזכרתי את בריתי יעקוב**. למה נמנו אחרונית, כלומר, כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי, הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו, שהוא כדאי. ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק, אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח: **[מג]** **יען וביען**. גמול, ובגמול אשר (כ) במשפטי מאסו: **[מד]** **ואף גם זאת**. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת, הפורענות אשר אמרתי, בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: **[מה]** **ברית ראשונים**. של שבטים: **[מו]** **והתורת**. אחת בכתב ואחת בעל פה, מגיד שכולם נתנו למשה בסיני:

ויקרא פרק כז

[ב] **כי יפלא**. יפריש בפיו: **בערכך נפשת**. ליתן ערך נפשו, לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו, (מ) עלי: **[ג]** **והיה ערכך וגו'**. אין ערך זה לשון דמים, (נ) אלא בין

שהוא יוקר בין שהוא זול, כפי שניו, הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו: **ערכך**. כמו ערך, וכפל הכפייין, לא ידעתי מאיזה **(ס)** לשון הוא: **[ה]** ואם **מבן חמש שנים**. לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום, אלא גדול שאמר ערך קטן הזה שהוא בן חמש שנים עלי: **[ז]** ואם **מבן שנים שנה וגו'**. כשמגיע לידי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש, לפיכך האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו, והאשה אינה פוחתת אלא שליש בערכה, **(ערכין יט)** דאמרי אינשי **(ערכין יט)**. סבא בביתא **(ע)** פחא בביתא, סבתא בביתא **(פ)** סימא בביתא וסימנא טבא בביתא: **[ח]** ואם **מך הוא**. שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: **והעמידו**. לנערך לפני הכהן ויעריכנו לפי השגת ידו של מעריך: **על פי אשר תשיג**. לפי מה שיש לו יסדרנו, וישאיר לו כדי חייו, מטה כר וכסת וכלי אומנות, אם היה חמר משאיר לו חמורו: **[ט]** כל אשר יתן ממנו. אמר רגלה של זו עולה, דבריו קיימין, **(צ)** ותמכר לצרכי עולה, ודמיה חולין, חוץ מדמי אותו האבר: **[י]** טוב ברע. תם בבעל **(ק)** מום **(תי"כ פרק ט, ו)**: או רע בטוב. וכל שכן טוב בטוב, **(י)** ורע ברע: **[יא]** ואם כל בהמה טמאה. **(תי"כ. תמורה לב)** בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה, **(ש)** ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון, אלא א"כ הוממו **(שם לב: ת"כ פרשתא ד, א)**: **[יב]** כערכך הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם הבא **(ת)** לקנותה מיד הקדש: **[יג]** ואם גאל יגאלנה. בבעלים החמיר הכתוב, להוסיף חומש, וכן במקדיש בית, וכן במקדיש את השדה, וכן בפדיון מעשר שני, הבעלים מוסיפין חומש, ולא שאר כל אדם **(תי"כ שם ז)**: **[טו]** והיה ערכך לפי זרעו. ולא כפי שוויה, **(א)** אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוים, בית כור שעורים בחמשים שקלים, כך גזירת הכתוב, והוא שבא לגאלה בתחלת היובל, ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון, סלע ופונדיון לשנה, לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל, שאם נגאלה הרי טוב, ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות, וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם, זהו המשפט האמור במקדיש שדה, ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: **[יז]** אם משנת היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד: **כערכך יקום**. כערך הזה **(ב)** האמור יהיה, חמשים כסף יתן: **[יח]** ואם אחר היבל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד גזבר **(ג)** ובא זה לגאלה אחר היובל: **וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות**. כפי חשבון. כיצד הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל, הרי שקל לכל שנה ושקל יתר על כולן, והשקל ארבעים ושמונה פונדיונין, הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן, ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון **(ד)** לפרוטרוט, והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל: **ונגרע מערכך**. מנין השנים שמשנת היובל, **(ה)** עד שנת הפדיון: **[יט]** ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת: **[כ]** ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: **ואם מכר**. **(ו)** הגזבר: **את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד**. לשוב ביד **(ז)** המקדיש: **[כא]** והיה השדה בצאתו ביבל. מיד הלוקחו מן הגזבר, **(ח)** כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל: **קדש לה'**. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר, אלא כשדה החרם הנתון **(ט)** לכהנים, שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה **(במדבר יח, יד)**, אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: **[כב]** ואם את שדה מקנתו וגו'. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה, ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל, לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל, שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים, לפיכך, אם בא לגאלה, יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה, ואם לא יגאל, וימכרנה גזבר לאחר, או אם לא יגאל הוא, בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו, אותו שהקדישה, ופן תאמר לאשר קנהו הלוקח

הזה האחרון מאתו, וזהו הגזבר, לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ, מירושת אבות, וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: **[כה]** וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כל ערכך שכתוב בו שקלים, **(כ)** יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה. עשרים מעות, כך היו מתחלה, ולאחר מכאן הוסיפו שתות, ואמרו רבותינו שש מעה כסף דינר, עשרים **(כ)** וארבע מעות לסלע: **[כו]** לא יקדיש איש אתו. לשם קרבן אחר, לפי שאינו שלו: **[כז]** ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא הזה מוסב על הבכור, שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך, **(כ)** וחמור אין זה, שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה, והוא מתנה לכהן ואינו להקדש, אלא הכתוב מוסב על ההקדש, שהכתוב שלמעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה, וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: **ופדה בערכך**. כפי מה שיעריכנה הכהן: **ואם לא יגאל**. ע"י בעלים (ת"כ פרק ב, ב): **ונמכר בערכך**. לאחרים: **[כח]** אך כל חרם וגו'. נחלקו רבותינו בדבר, יש אומרים סתם חרמים להקדש (שם ה.), **(מ)** ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח, יד), בחרמי כהנים, שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן, ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים: **לא ימכר ולא יגאל**. אלא ינתן לכהן, לדברי האומר סתם חרמים לכהנים, מפרש מקרא זה בסתם חרמים, והאומר סתם חרמים לבדק הבית, מפרש מקרא זה, בחרמי כהנים, שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון (ערכין כח:), עד שיבואו ליד כהן, **(נ)** וחרמי גבוה **(ס)** נפדים: **כל חרם קדש קדשים הוא**. האומר סתם חרמים לבדק הבית, מביא ראיה מכאן, והאומר סתם חרמים לכהנים, מפרש כל חרם קדש קדשים הוא לה', ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים, ועל קדשים קלים, ונותן לכהן כמו ששנינו במסכת ערכין (כח:). אם נדר, נותן **(ע)** דמיהם, ואם נדבה, נותן **(פ)** את טובתה: **מאדם**. כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים (שם כח:). **[כט]** כל חרם אשר יחרם וגו'. היוצא ליהרג **(צ)** ואמר אחד ערכו עלי, לא אמר כלום (ת"כ שם ז.). **מות יומת**. הרי הולך למות, לפיכך לא יפדה, אין לו לא דמים, ולא ערך: **[ל]** וכל מעשר הארץ. במעשר שני **(ק)** הכתוב מדבר: **מזרע הארץ**. **(ר)** דגן: **מפרי העץ**. תירוש ויצהר: **לה' הוא**. קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכול **(ש)** בירושלים, כמו שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך, מעשר דגנך תירושך וגו' (דברים יד, כג): **[לא]** ממעשרו. ולא ממעשר חבירו, הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש. ומה היא גאולתו, כדי להתירו באכילה בכל מקום, והמעות יעלה ויאכל בירושלים, כמו שכתוב ונתתה בכסף וגו': **[לב]** תחת השבת. כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה, והעשירי מכה בשבת צבועה בסקרא להיות ניכר שהוא מעשר, כן עושה לטלאים ועגלים **(ת)** של כל שנה ושנה: **יהיה קדש**. ליקרב למזבח דמו ואמוריו, והבשר נאכל לבעלים, שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה, ולא מצינו שיהא בשרו ניתן לכהנים: **[לג]** לא יבקר וגו'. לפי שנאמר וכל מבחר נדריכם (שם יב, יא), יכול יהא בורר ומוציא את היפה, תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע, בין תם בין בעל מום, חלה עליו קדושה, ולא שיקריב בעל מום, אלא יאכל בתורת מעשר, ואסור ליגזז וליעבד: חסלת ספר ויקרא: